

Vliv konzumní společnosti na výchovu

Bakalářská práce

Studijní program: B7507 – Specializace v pedagogice
Studijní obory: 6107R023 – Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání
7507R036 – Anglický jazyk se zaměřením na vzdělávání
Autor práce: **Kateřina Zamazalová**
Vedoucí práce: PaedDr. ICLic. Michal Podzimek, Th.D, Ph.D.

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Kateřina Zamazalová**
Osobní číslo: **P14000339**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obory: **Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání**
Anglický jazyk se zaměřením na vzdělávání
Název tématu: **Vliv konzumní společnosti na výchovu**
Zadávací katedra: **Katedra filosofie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Práce se primárně zabývá tématem konzumní společnosti, jak ji zle chápat a jejími vlivy, jimiž působí na výchovu. Mimo jiné zkoumá problémy, které výchova v této společnosti přináší, zejména pak fenomén úniku, týkající se vychovávaných ve 21. století. Na základě zveřejněných výzkumů následně pojednává o jednotlivých patologických jevech, spojených s tímto fenoménem. Studentka se bude v průběhu příprav a vypracovávání řídit metodickými a organizačními pokyny vedoucího práce.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

BAUMAN, Zygmunt. Úvahy o postmoderní době. Vyd. 2. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. Post (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-864-2911-3.

EYRE, Linda a Richard M EYRE. Jak naučit děti hodnotám. Vyd. 3. Překlad Ladislav S Dvořák. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0399-5.

FIZZOTTI, Eugenio. Být svobodný: jak svobodně jednat a myslet v konzumní společnosti. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství. Duchovní život (Karmelitánské nakladatelství). ISBN 80-719-2228

GÁLIKOVÁ TOLNAIOVÁ, Sabína. Problém výchovy na prahu 21. storočia, alebo, O "obrate k psychagógii" v súčasnej filozofii výchovy. 1. vyd. Bratislava: Iris, c2007. ISBN 978-80-89256-04-4.

HORKÁ, Hana a Alena HRDLIČKOVÁ. Výchova pro 21. století: koncepce globální výchovy v podmínkách české školy. Brno: Paido, 1998. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-859-3154-0.

LIPOVETSKY, Gilles. Paradoxní štěstí: esej o hyperkonzumní společnosti. V českém jazyce vyd. 1. Praha: Prostor, 2007. Střed (Prostor). ISBN 978-80-7260-184-4.

Vedoucí bakalářské práce:

PaedDr. ICLic. Michal Podzimek, Th.D, Ph.D.
Katedra filosofie

Datum zadání bakalářské práce: **25. října 2015**

Termín odevzdání bakalářské práce: **30. dubna 2017**

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

doc. PhDr. David Václavík, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 28. dubna 2016

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

Poděkování

Chtěla bych poděkovat PaedDr. ICLic. Michalu Podzimkovi, Th.D., Ph.D., za vedení, pomoc a odborný dohled při vypracování bakalářské práce.

Anotace

Konzumní společnost a její vliv na současnou výchovu je velkým tématem filozofů výchovy, ať už byli svědky jejího velkolepého rozvoje, či stáli při jejím samotném zrodu. V souvislosti s tímto tématem nejednou zaslechneme pojmy, jakými jsou hédonismus a fenomén úniku, které se skrze pozitivní prožitky snaží po omezenou dobu zredukovat dopady negativních prvků společnosti a často mají neblahý dopad na psychiku jedince. Jmenovitě můžeme jako patologický způsob chování označit sebepoškození, sebevražednou činnost, konzumaci omamných a návykových látek či nadměrné pohlčení virtuálním světem a jeho rozmanitou nabídkou. I když je postmoderní společnost charakterizována jako šťastná, právě tyto patologické jevy ovlivňují všechny její členy, a tudíž i výchovu. Stojíme na rozcestí, protože určité formy hédonismu bývají rodiči často využívány jako výchovné odměny (např. přístup k internetu, videohram, nakupování) a děti tyto prostředky trávení času vnímají jako legitimní. Dnešní doba je proměnlivá, výchova se jí musí přizpůsobovat a hledat řešení na nově přichozí problémy.

Klíčová slova

konzumní společnost, společnost, postmoderna, výchova, filozofie výchovy, hédonismus, fenomén úniku, sebepoškození, návykové látky, virtuální svět

Annotation

Consumer society and its influence on present education is one of the biggest topics of philosophers of education, whether they have been present to its great development or they stood at its birth. In relation to this topic we can find terms such as hedonism and the phenomenon of escape, which with the help of positive experiences try to lower the impact of the negative elements of society and influence psychical health in a negative way. Namely, as a pathological behaviour, we can qualify self-harm, suicidal activity, use of Narcotics or excessive absorption to the virtual world and its affairs. Despite being characterized as happy, it is the pathological effects what influence all its members and for so the education. We stand at the crossroad because some forms of hedonism (for example internet connection, video games, shopping) are being used by the parents as a form to reward their kids so they are seen as legitimate. Nowadays everything is changing fast, education has to adapt and search for a solution for upcoming problems.

Key words

consumer society, society, postmodernism, education, philosophy of education, hedonism, escape phenomenon, self-harm, narcotics, virtual world

Obsah

Seznam obrázků, tabulek a grafů.....	8
Seznam použitých zkratk a symbolů.....	9
Úvod.....	10
1 Konzumní společnost	11
1.1 Vývoj společnosti	11
1.2 Vývoj konzumní společnosti.....	15
1.3 Konzument	16
2 Konzumní dítě a jeho výchova	19
2.1 Výchova	19
2.1.1 Vývoj výchovy.....	20
2.1.2 Postmoderní filozofie výchovy	21
3 Vliv konzumní společnosti na výchovu	28
3.1 Změny ve společnosti	28
3.2 Dětský konzument	30
3.3 Problémy současné výchovy	31
3.3.1 Životní styl a jiné vlivy podmiňující hledání úniku z reality.....	35
3.3.2 Vliv konzumního hédonismu na výchovu	38
4 Fenomén úniku.....	41
4.1 Sebepoškozování	41
4.2 Návykové látky.....	44
4.2.1 Drogy.....	45
4.2.2 Alkohol.....	47
4.3 Kriminalita	48
4.4 Virtuální svět	49
4.4.1 Sociální síť.....	52
4.4.2 Počítačové hry.....	54
5 Závěr.....	58
6 Seznam použitých zdrojů.....	63
6.1 Literatura.....	63
6.2 Elektronická monografie.....	65

Seznam obrázků, tabulek a grafů

Graf 1: Způsob sebepoškození.....	42
Graf 2: Porovnání sebepoškozování u chlapců a dívek.....	43
Graf 3: Procentuální množství kuřáků mezi dotazovanými	45
Graf 4: Procentuální množství uživatelů marihuany mezi dotazovanými.....	46
Graf 5: Procentuální množství dotazovaných užívajících těkavých látek.....	47
Graf 6: Procentuální množství dotazovaných konzumujících alkohol.....	48
Graf 7: Způsob využití internetu dotazovanými	51
Graf 8: Frekvence hraní počítačových her u dotazovaných	55
Graf 9: Míra rodičovského dohledu u dotazovaných	56

Seznam použitých zkratek a symbolů

Inserm – Institut national de la santé et de la recherche médicale

LSD – Diethylamid kyseliny lysergové

Úvod

Pod pojmem společnost chápeme nejobecnější systém lidského soužití, souhrn vzájemných vnitřních vztahů v souvislosti s potřebou lidí sdružovat se a usilovat o uskutečňování společných zájmů. Člověk byl v počátcích svého vývoje pouze biologickým organismem. Zcela závisel na přírodě, přisvojoval si tedy to, co mu příroda poskytovala. Postupně však cílevědomým úsilím začal na přírodu působit, proměňovat ji, současně měnil i sám sebe a společenství, které pro něho bylo zárukou přežití. S praxí se rozvíjelo i jeho poznání. Biologický jedinec se tak měnil v bytost lidskou. Lidská činnost, zejména práce, bezprostředně pak vedla k vytvoření tzv. „druhé přírody“, světa společnosti a kultury.

V souvislosti s prací, vznikem řeči a vynálezem písma se vytvořila a rozvíjela potřeba lidí předávat (od původního jednoduchého napodobování) své zkušenosti a znalosti dalším generacím. Promítla se do výchovy jako uvědomělá a záměrná činnost s cílem působit na jednotlivce, a utvářet tak individuální předpoklady k získávání společenských pozic a rolí u další generace a současně rozvíjet schopnosti k využití a rozvoji hodnot dané kultury. Výchova je tedy procesem společenským.

Společnost, zejména pak současná konzumní, má na výchovu velký vliv. Ukazuje se, že ne však nutně v tom pozitivním smyslu. Ve výchově se vynořují stále nové patologické jevy, které ze způsobu života vyplývají. Společnost podřívá výchovu a děti se často rády svezou na vlně potěšení, které je nabízeno. Společnost vymýšlí stále nové možnosti, jakým způsobem se bavit. Těží z volnočasového průmyslu a jeho využití nastavuje jako určitou normu. Kdo nevyužívá volnočasového průmyslu, jako by nežil. Tento stav začal vyvolávat duševní nepohodu. Kdo nemá přístup nebo prostředky k nejluxusnějším způsobům trávení volného času, najde si často uvolnění v nižších a škodlivějších formách zábavy.

Práce se bude zabývat konfrontací mezi výchovou a konzumní společností. Objasní, v čem spočívá život v konzumní společnosti, jak se společnost dostala do současného stavu a jaké požadavky klade na dnešní výchovu. Stěžejní částí práce bude pojednání o hédonismu a fenoménu úniku, který se vyskytuje v mnoha podobách.

1 Konzumní společnost

1.1 Vývoj společnosti

Ve vývoji lidské společnosti rozlišujeme v současnosti čtyři epochy: archaickou, tradiční, následně moderní a postmoderní.¹ První z nich bývá také označována jako „preliterární, předabecední, analfabetická a primitivní“. Oplývala kulturou „jazyka a malby“.² K dorozumívání sloužila komunikace tváří v tvář. Představuje časový úsek od počátků lidské existence až po neolitickou revoluci v sedmém tisíciletí před naším letopočtem.³ Tehdejší společenství se skládala z lovců a sběračů, kteří se sdružovali do tlup a kmenů, ty čítaly kolem čtyřiceti členů. Nebyly příliš diferencované, vládlo zde společné vlastnictví a postavení bylo určováno pohlavím a věkem, byl oceňován zejména věk pokročilý a ženy byly ceněny kvůli schopnosti rodit děti. Veškerý život v tomto období byl řízen přírodou, tudíž se společnost musela co nejvíce přizpůsobovat a vlivem putování za lepšími životními podmínkami se stala společností kočovnou.⁴

Následně došlo k četným změnám a společnost se proměnila v tradiční. Zde již nastoupila masivní diferenciaci. Postavení členů společnosti bylo hierarchizované a neměnné. Pozice ve společnosti byla určována nahromaděným majetkem, který působil mocenské rozdíly. Došlo ke vzniku států, rozvoji měst a začalo se používat písmo.⁵ Z tohoto důvodu byla tato doba označována za fonetickou, tedy období „abecedy, psaní a knihtisku“. Díky novému způsobu dorozumívání a jeho zaznamenávání se komunikace stala „detailnější“, „uchovatelnou“, „opakovanou“ a „přenosnou“. Výsadní postavení měli gramotní lidé.⁶ Společnost se nadále nemusela tolik přizpůsobovat přírodě, přestala být kočovnou. Život se začal přesouvat na venkov, neboť zde se soustřeďovala klíčová

---

1 MELICHAR, L. Člověk a společnost. [online]. 2016 [vid. 2016-08-28]. Dostupné z: <http://lukasmelichar.cz/?p=531>

2 URBAN, L., DUBSKÝ, J., MURDZA, K. Masová komunikace a veřejné mínění. Žurnalistika a komunikace. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3563-4., S. 19

3 Tamtéž, s. 19

4 MELICHAR, L., pozn. 1

5 Tamtéž

6 URBAN, L., DUBSKÝ, J., MURDZA, K., pozn. 2, s. 20

zemědělská a pastervecká práce. Jedinci žili v širokých rodinách, které díky četnosti členů plnily mnoho funkcí a byly víceméně soběstačné. Velkou roli v tomto období hrálo náboženství, které dávalo odpovědi na existenční otázky. Velký zlom však nastal v momentě nástupu trhu, který napomáhal rodinám ztrácejícím svou soběstačnost. Tu díky možnostem trhu získaly zpět. Společně s trhem přišla i dělba práce, která pracovní proces zefektivnila. Další velkou změnou bylo ustanovení daní panovníkem. Všechny tyto faktory vyvolaly počátek urbanizace. Tato fáze společnosti přetrvala až do osmnáctého století.⁷

Tradiční společnost dospěla k přerodu v moderní, působením průmyslové revoluce, která přinesla mnoho hodnotových změn a společně s nimi i změny ekonomické.⁸ Ještě více se prohloubila dělba práce.⁹ Trhy se propojily v jeden globální. Společnost se stala industrializovanou a přešla k velkovýrobě. Pracovní síla se ze zemědělství začala soustřeďovat do průmyslu. Lidští zaměstnanci byli postupně nahrazováni stroji. Došlo ke vzniku mnoha významných vynálezů, např. parního stroje a telegrafu. Člověk se tak vlivem změn stal svobodným, ale odcizeným. Lidé se sdružovali v menších nukleárních rodinách.¹⁰ Tradiční společnost již začala plně využívat masové komunikace, které dal základ rozvoj techniky a technologií samotných. Komunikace se v průběhu let ještě více změnila přizpůsobením televize. Média začala upravovat a kontrolovat sociální realitu.¹¹ Do popředí se dostal vliv masové kultury. Tato změna nastala ve třicátých letech dvacátého století. Konzervativní literární kritici vznášeli námitky proti kapitalistické společnosti, zejména kritizovali zbožní zaměření společnosti a manipulaci. Masová kultura byla „chápána jako povrchní a neuspokojivá“,¹² protože kapitalistické společnosti prahly po co největším zisku z co nejmenšího vkladu. Tato kultura byla a je kritiky vnímána jako „autoritářská, konformní a vysoce standardizovaná“.¹³ Pro tuto kulturu se ujalo též označení „populární“. Nehledě na označení je tato kultura „považována za podřadnou“. Je jí vytýkáno, že je výrazně komercializována, přesto

---

7 MELICHAR, L., pozn. 1

8 Tamtéž

9 URBAN, L., DUBSKÝ, J., MURDZA, K., pozn. 2, s. 21

10 MELICHAR, L., pozn. 1

11 URBAN, L., DUBSKÝ, J., MURDZA, K., pozn. 2, s. 21

12 BARKER, Ch. Slovník kulturních studií. Vyd. 1. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-099-2. S. 112

13 Tamtéž, s. 113

se zde vynořuje argument, že spotřebitel si své zájmy volí sám a kulturu si upravuje k obrazu svému.¹⁴

Vlivem nastupující masové kultury vznikl během sedmdesátých a osmdesátých let dvacátého století současný typ společnosti, kterou je společnost postmoderní neboli konzumní.¹⁵ Dále je též označována jako „druhá radikalizovaná moderna“, či „éra elektrických médií a kultury“. Projevují se zde negativní prvky moderní společnosti. Věda a technika přinesly mnoho problémů a postmoderna je obdobím „zklamaným modernou“.¹⁶ Jedním z nejvíce odsuzovaných aspektů současné společnosti je kapitalismus, Marx ho popisuje jako „způsob produkce založený na soukromém vlastnictví výrobních prostředků“, dnes jsou největším „vlastníkem“ nadnárodní korporace. Tento způsob vlastnictví vytváří třídní konflikty mezi těmi, „co vlastní“, a těmi, „kdo pro ně pracují“. V současné době jsou však do proměnné určení pozice ve společnosti zařazeny i další aspekty života, jako je vzdělání či příjem. Přesto, že má kapitalismus mnoho odpůrců má i své pozitivní stránky, soustavně se zdokonaluje, vylepšuje své výrobní prostředky a vytváří si nové trhy, v podstatě zlepšuje společnost. Investoval také do měst, masové výroby nebo železničních drah.¹⁷

Postmoderní společnost se vyznačuje touhou „po blahobytu a dobrém životě jedince“, její členové touží po dobrém životě, který by byli schopni poskytnout nejen sobě, ale i nejbližšímu okolí. Konzumní společnost se zrodila v druhé polovině dvacátého století, Gilles Lipovetsky pro ni našel označení „civilizace touhy“. Postupná proměna lidského společenství šla ruku v ruce s vývojem kapitalismu, komercializací a nárůstem potřeb a spotřeby. Došlo ke změnám, které měly vést k lepšímu životu. Konzumní společnost nabírala na síle a podle některých autorů již vyústila ve společnost hyperkonzumní.¹⁸

S pojmem „konzumní společnost“ se můžeme setkat poprvé během dvacátých let dvacátého století. Jeho oblíbenost následně začala stoupat a dodnes trvá. Lipovetsky

---

14 Tamtéž, s. 145

15 MELICHAR, L., pozn. 1

16 URBAN, L., DUBSKÝ, J., MURDZA, K., pozn. 2, s. 22

17 BARKER, Ch., pozn. 12, s. 88

18 LIPOVETSKY, G. Paradoxní štěstí: esej o hyperkonzumní společnosti. V českém jazyce vyd. 1. Praha: Prostor, 2007. Střed (Prostor). ISBN 978-80-7260-184-4. S. 13

uvádí, že dnes se tento pojem „jeví jako samozřejmý a představuje uznávaný emblém hospodářského uspořádání i každodenního života v současných společnostech“.¹⁹ Konzumní společnost se značnou dobu vyvíjela a přinesla lidem dříve nemyslitelné možnosti, které se pro jedince staly paradoxem, a sice paradoxem volby. Lipovetsky ve své eseji čtenáři paradox volby objasňuje tímto způsobem: disponujeme-li svobodou výběru, nabízí se nám otázka, která z voleb je správná, toto rozhodování je pro nás těžké a spíše než svobodu nám poskytuje stále hlubší ukotvení v začarovaném kruhu konzumu. Na jedné straně jsme svobodní a informovaní, na druhé straně naše možnosti jen prohlubují naše zařazení do zbožího systému. Do zbožího systému se dostáváme ještě hlouběji díky stále se zvětšujícím možnostem přístupu k trhu, který se stává rozmanitější a zároveň přichází s novými způsoby, jak přilákat konzumenty.²⁰ Konzumenti hledají hmotný blahobyt a ten je trh schopen poskytnout. V neposlední řadě začal konzument prahnout i po psychickém blahobytu, neboť konzumní společnost mimo jiné vyvolává duševní dezorganizace a psychické stavy jedinců se mění poměrně rychle. Společnost se tudíž snaží poskytovat pozitivní vyhlídky do budoucnosti, aby se lidé mohli nadále upínat ke svým ideálům lásky a blahobytu.²¹ Růžička tento duševní blahobyt vidí ve způsobu života, který vede lidi k hédonismu, tedy ke hře a užívání si, jako problém. Problém spočívá primárně v tom, že člověk si pro svůj užitek zvolil cestu sebestřednosti.²² Další problém Růžička spatřuje ve veřejné sféře, která člověku předkládá očekávané vzory chování.²³

Současně se změnami ekonomickými přišly již zmíněné změny sociální. S příchodem nové éry se změnilo společenské postavení jedinců v rámci dnešní společnosti. Toto postavení se během let ustálilo do osobnostních vzorců, které se v dnešní době staly normou. Vzorce se vyvíjejí, koexistují, jsou součástí vývoje individuálních a společenských vztahů.²⁴ Osobnost se stala problémem. Spolu s

---

19 Tamtéž, s. 27

20 Tamtéž, s. 17

21 Tamtéž, s. 20

22 RŮŽIČKA, V. *Politika a média v konzumní společnosti*. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3667-9. S. 141

23 Tamtéž, s. 142

24 BAUMAN, Z. *Úvahy o postmoderní době*. Vyd. 2. Praha: Post (Sociologické nakladatelství), 2002. ISBN 80-86429-11-3. S. 25

nástupem moderní společenské struktury a nově narůstající anonymity, se hledání vlastního místa stává čím dál tím těžší.²⁵

Dle Baumana konzumní společnost vnímá sebe sama jako totalitu. Je tedy celkem všech podstatných věcí a veškeré dění mimo své hranice za podstatné nepovažuje.²⁶ Podstatou tohoto nového světa je mechanicismus, který se vyznačuje spojitostí a absencí vnitřních rozporů, případnou schopností tyto vzniklé rozpory řešit. Dalším znakem této společnosti je kumulativní čas. To, co ve společnosti „probíhá, nezaniká, zůstává a ovlivňuje to, co má teprve započít“.²⁷

Konzumní společnost patří do postmoderní doby, která je radikálně moderní a ukazuje nám, jak v dnešní době modernitu naplňovat.²⁸ Je pro nás dobou paradoxů, neboť se utápíme v její pluralitě, ve které není jednoduché se zorientovat.²⁹ Zároveň se však společnost potýká s narůstajícími problémy jedinců způsobenými životem v konzumu. Například každé osmé dítě trpí psychickou poruchou, roste počet nezaměstnaných či chronická hypochondrie, rozmáhá se kyberšikana a zneužívání dětí. I přes naši svobodu a hédonistické smýšlení „sílí neklid, frustrace, společenský i osobní pocit ohrožení. To vše činí z hyperkonzumní společnosti civilizaci paradoxního štěstí“.³⁰

1.2 Vývoj konzumní společnosti

Jak již předchozí kapitola zmiňuje, za ústřední charakteristiku a hnací sílu konzumní společnosti považuje Gilles Lipovetsky snahu a „touhu po blahobytu a dobrém životě pro jedince a jeho blízké okolí“. Tato společnost se vyvíjela společně se třemi epochami konzumního kapitalismu.³¹

---

25 Tamtéž, s. 26

26 Tamtéž, s. 10

27 Tamtéž, s. 11

28 GÁLIKOVÁ TOLNAIOVÁ, S. *Problém výchovy na prahu 21. storočia, alebo, O "obrate k psychagogii" v súčasnej filozofii výchovy*. 1. vyd. Bratislava: Iris, c2007. ISBN 978-80-89256-04-4. S. 18

29 Tamtéž, s. 19

30 LIPOVETSKY, G., pozn. 18, s. 19

31 Tamtéž, s. 30

První období začalo kolem roku 1800 a skončilo současně s druhou světovou válkou v roce 1945. Došlo k rozmachu velkoobchodu a společně s ním si společnost vychovávala své konzumenty. Uplatňovala se snaha za pomoci co nejnižší ceny prodat co nejvíce produktů a získat co největší zisk. Došlo k velkým změnám a zboží se stalo masově dostupným. Vzniklé situace využívaly obchodní domy. Zároveň se poprvé začínaly objevovat obchodní značky, které zcela obměnily vztah spotřebitele ke zboží.³²

Druhé období započalo rokem 1950 a trvalo celých třicet let. Během něj nastaly velké změny. Vyznačovalo se „jedinečným hospodářským růstem, kvalitativním zvýšením produktivity práce a rozšířením fordovského modelu řízení“. Spotřebitelům byla poskytnuta hojnost a blahobyt. Díky fordovskému modelu řízení se zvýšila produktivita práce. Došlo ke vzniku prvních supermarketů. Snadná každodennost byla pro toto období symbolem „Štěstí“. Zde se poprvé začíná objevovat kult hédonismu.³³

Kolem roku 1980 nastoupila poslední fáze vývoje, podle Gillese Lipovetskyho je jí hyperkonzum. Produkty již nadále neslouží pro indikaci našeho společenského postavení, nýbrž mají prohlubovat naši individualitu a mobilitu. Spotřeba odráží naše zájmy a dává prostor reklamám, čím lepší značka, tím lepší život.³⁴

1.3 Konzument

Typický spotřebitel konzumní společnosti „nemá nikdy dost“. Společnost mu vsugerovala pocit, že čím více zboží nakoupí, tím lépe se bude cítit. Dříve jako vzor společenského života sloužili sousedé, kterým se jedinci snažili vyrovnat, později se tímto vzorem stala televize a celebrity. Lidé začali upínat svůj zrak k vrcholu. Sledovali trendy a postupně se stávali okázalými spotřebiteli. Masová společnost vytvořila takzvaný „kult hvězd“, „hvězdy jsou jen šablonou pro celosvětovou konfekci a pro nůžky zákonné a ekonomické spravedlnosti, které odstraní i ty poslední vyčuhující nitky“. Naše „vzory“ s tváří herců a zpěváků jsou však jen „funkcemi svého vlastního

---

32 Tamtéž, s. 34

33 Tamtéž, s. 36

34 Tamtéž, s. 42

reklamního aparátu“.³⁵ Tímto způsobem se mladé generace staly konzumenty nehledě na to, zda měly dobrý či špatný rodičovský vzor. Jedním z důvodů je reklama, která se v dnešní době konzumu stala podprahovou a pro mnohé neviditelnou. Manipuluje nás ke koupi a zlepšování našeho psychického stavu. Náš mozek instinktivně směřuje za systémem odměn, proto vlastní činy musíme korigovat racionálním myšlením.³⁶ Sami o sobě však nejsme schopni myslet racionálně, ovlivňují nás naše smysly, čehož výrobci využívají. Jsme manipulováni ke koupi produktů prostřednictvím jejich vůně, chuti dokonce i zvuku. Skrz smysly jsme nejen manipulováni, ale i klamáni.³⁷

Základem života ve společnosti je komunikace, ta však stále více upadá. Trávíme méně času společenskou interakcí, než bývalo zvykem, zároveň jsme slepí k problémům, kterým čelí naše okolí. Odborníci tento stav nazývají „Syndrom slunečního dne“ vidíme jen to pozitivní, všechno negativní, co se nenachází v naší bezprostřední blízkosti, nevidíme. Naše zvyky ničí naši planetu, dochází k vymírání druhů a ekologickým změnám, to však běžný člen konzumní společnosti nevidí.³⁸ Jsme ke konzumerismu nuceni, máme utkvělou představu, že vede k většímu výběru, větší moci. Také technologie nás měla osvobodit, ale nestalo se tak.³⁹

Další proměnnou života v konzumní společnosti je změna pozice spotřebitele v ekonomice, nyní se nachází v ústředním postavení. Konzument si „žádá emocionální zážitky a lepší život, vysokou životní úroveň a kvalitu zdraví, známé značky a autenticitu, bezprostřednost a komunikaci“. Kromě hmotného blahobytu současný spotřebitel hledá i psychický komfort a seberozvoj. Společnost však spotřebitele vede k vyhledávání „emocionálních a rozptylujících komerčních zážitků“, a tím vyvolává konzumentovo směřování vstříc hédonismu. Ne všichni se však po cestě hédonismu

---

35 ADORNO, T. W., HORKHEIMER M. *Dialektika osvícenství: filosofické fragmenty. Knihovna novověké tradice a současnosti*. Vyd. 1. Praha: OIKOYMENH, 2009. ISBN 978-80-7298-267-7. S. 227

36 BROCKHOFF, G. *Nakupuj, dokud nepadneš* [dokumentární film, online]. Kanada, Media Education Foundation, 2009.

37 TENHAVEN, J., *Proč tolik nakupujeme?* [dokumentární film, online]. Německo, 2009.

38 BROCKHOFF, G., pozn. 36

39 GANDINI, E., *Surplus: Terrorized Into Being Consumers* [dokumentární film, online]. Švédsko, Atmo Media Network, 2003.

vydávají, ale naopak touží po identitě a individuálním uznání. Jiná současná hnutí pak hledají moudrost a duchovní zdokonalení.⁴⁰

---

40 LIPOVETSKY, G., pozn. 18, s. 16

2 Konzumní dítě a jeho výchova

2.1 Výchova

„Pod tímto pojmem rozumíme záměrné, cílevědomé a soustavné působení na dítě a mladého člověka, aby se v něm vytvořily takové vlastnosti, které klade společnost jako výchovný cíl“.⁴¹

Dítě tedy bylo, je a vždy bude potřeba vychovávat. Je nutné ho naučit zvládat nejen klíčové kompetence nutné pro život, vychovávat ho k soběstačnosti, ale také k obratnému počínání ve společnosti. Teorie výchovy je označována termínem pedagogika. Pojem pedagogika pochází „z řeckého slova PAIDAGOGOS“, označující toho, jenž „vodí“ děti svého pána, či toho, jenž o děti pečuje. Omezující vymezení pedagogiky jako teorie výchovy a vzdělávání mládeže se projevilo jako nedostačující. Proto vznikly nové vědecké disciplíny. Patří k nim např. andragogika, která se zabývá teorií výchovy a vzděláváním dospělých, nebo gerontagogika, která se zabývá „teorií výchovy ve stáří“.⁴²

Již Platón vyvracel tvrzení, že „výchova se...pokládá za cosi, co se týká především dětí a mládeže“.⁴³ Kromě Platóna toto vyvracel i Komenský, podle nich výchova ovlivňuje všechna životní „údobí“. Výchova má v různých údobích odlišná zdůvodnění. První úlohou výchovy v mládí je „seznamování s povahou věcí,“ v dospělosti má pak odstraňovat bariéry získané během života.⁴⁴

Současná výchova se odchýlila od role průvodce „do područí obživného obstarávatelského hemžení“. Neustále se vyvíjí a podřizuje se „dobové podmíněnosti a předsudečnosti“, dochází tak k cílům, které nejsou očekávané. Moderní věda došla k

---

41 HLADÍK, J. *Společenské vědy v kostce*. 1. vyd. Havlíčkův Brod: Fragment, 1996. ISBN 80-7200-044-6. S. 11

42 PALOUŠ, R. *K filozofii výchovy: (východiska fundamentální agogiky)*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991. ISBN 80-04-25390-3. S. 11

43 Tamtéž, s. 63

44 Tamtéž, s. 64

závěru, že „subjekt není tak oddělený od světa“, není již „nezúčastněným pozorovatelem“, za kterého byl považován, je účastníkem.⁴⁵

Hlavním činitelem výchovy je rodina, která má dítěti poskytnout a vštípit hodnoty společnosti.⁴⁶ „I když se rodiče nesnaží předat svému dítěti žádné vlastní hodnoty, dítě je i přesto ještě v předškolním věku vědomě či nevědomě získá. Pochytí je od svých vrstevníků, z televize, ale nejvíce v rodině. Tyto hodnoty projdou určitou zkouškou a možná se změní při nástupu do školy“. Na dítěti následně spočívá úkol, jakým způsobem s nabytým hodnotovým systémem naloží. Nejčastěji si jedinec se získanou samostatností utvoří vlastní žebříček hodnot.⁴⁷

2.1.1 Vývoj výchovy

V předfilozofické době byla výchova viděna jako součást tradice společnosti, svět byl člověku zřejmý bez toho, že by byla potřeba ho vysvětlovat nebo o něm pochybovat. Výchova znamenala „zasvětit jedince do mýtické podoby světa“, tedy zasvětit ho do archetypů.⁴⁸ To se s nástupem filosofického myšlení změnilo. Svět přestal být samozřejmý, úkol člověka začal spočívat v osvojení si znalostí zákona a života v „polis“.

Řeckým ideálem bylo mimo jiné dohnat veškeré tělesné a duševní vlastnosti člověka k dokonalosti. Naprostým vrcholem a nejvyšší tužbou byla usilovná touha po „kalokagathii“, tedy spojení dobra a krásy.⁴⁹ Římané na rozdíl od Řeků tuto ideu viděli jako malichernou. V Římě byl po nástupu helenismu za nejvyšší ideál považovaný praktický um hovořit dvěma jazyky.⁵⁰ Během antiky došlo ke změnám a sofisté začali poukazovat na potřebu vyššího vzdělání. Antický myslitel Sókratés začal požadovat, aby se jedinec stal odborníkem na morálku a její zákony. Platón vedl lid ke spravedlnosti a snažil se rozčlenit společnost do tří společenských vrstev podle jejich

---

45 Tamtéž, s. 62-63

46 Tamtéž, s. 11

47 EYRE, L., EYRE R. M. *Jak naučit děti hodnotám*. Vyd. 3. Přeložil Ladislav S. DVOŘÁK. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0399-5. S. 16

48 GÁLIKOVÁ TOLNAIOVÁ, S., pozn. 28, s. 43

49 Tamtéž, s., 44

50 Tamtéž, s. 46

schopností.⁵¹ Aristoteles pak nasměroval člověka k vyplnění mezer, které v něm zanechala příroda.⁵² Etika viděla jako nejvyšší ctnost vzbuzení vnitřní harmonie uvnitř člověka.⁵³

2.1.2 Postmoderní filozofie výchovy

Současná společnost „skýtá...šance výchově“. Jak výchova, tak i poznání neustále expandují. To dává příležitosti pro rozvoj vzdělávání, avšak „vzdělání, které poskytuje všeobecně vzdělávací školství, už není univerzální“. Výchova má za úkol vyvést vychovávaného „ze zmatku a zmatenosti“, vede lidstvo k tomu „stát se osobou dalšího věku, času výchovy“.⁵⁴

S nástupem konzumní doby se kromě hodnot mění i požadavky na dítě, které dávají vznik novým výchovným metodám. Postmoderní společnost vyžaduje od dítěte větší flexibilitu,⁵⁵ důraz na komunikaci, emoční zážitky a spontánnost.⁵⁶ Již se neklade takový důraz na obsah učiva, které se dítěti předkládá, ale na schopnost dítěte učivu porozumět.⁵⁷ Postmoderní výchova se zakládá na dialogu, demokracii a multikulturním zaměření, takto konstatuje C. Beck.⁵⁸

Horká připojuje, že v 21. století je nutno dítě naučit nejen flexibilitě, překonávání obtíží, rozhodování a schopnosti o věcech pochybovat.⁵⁹ Dítě se musí naučit myslet v souvislostech, pracovat s informacemi a následně komunikovat. Důležité jsou inovativnost a zdravé sebevědomí. Z těchto vlastností vyplývají klíčové kompetence pro život v konzumní společnosti dvacátého prvního století. Těmito kompetencemi jsou sebeprosazení a odolnost, kritický přístup a anticipace, celoživotní sebevzdělávání a v

---

51 Tamtéž, s. 48

52 Tamtéž, s. 49

53 Tamtéž, s. 50

54 PALOUŠ, R., pozn. 42, s. 79

55 HORKÁ, H. *Výchova pro 21. století: koncepce globální výchovy v podmínkách české školy*. 2. rozš. a dopl. vyd. Brno: Paido, 2000. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-85931-85-0. S 22

56 Tamtéž, s. 87

57 Tamtéž, s. 85

58 Tamtéž, s. 91

59 Tamtéž, s. 40

neposlední řadě schopnost porozumět dnešní společnosti. V současné výchově se uplatňují multikulturní tendence a snaha naučit dítě „žít společně“ a „žít s ostatními“.⁶⁰

Lipovetsky udává, že dnešní společnost je zaměřená na spokojenost a seberealizaci dítěte, dochází k rozvolnění kolektivních metod kontroly a tento liberální přístup k výchově způsobuje, že jedinec je vydán napospas sám sobě a často není schopen čelit různým nástrahám. Tento způsob výchovy se zaměřuje „na seberealizaci dítěte, jeho dokonalou spokojenost a okamžité štěstí. Nátlak či zákazy rodičů jsou odsuzovány, neboť podle společnosti mohou mít na jedince špatný vliv a způsobovat psychické poruchy či frustrace. Dětem je dána volnost, jsou oproštěny od pravidel. To paradoxně způsobuje vnitřní nejistoty a pocity zranitelnosti. Lidé nedisponují vrozenou vnitřní kázní, dochází tudíž ke krizím, „osobní roztržtosti“ a „nedostatku zábran“. Jedinec takto není připravený na život a konfrontaci s problémy.“⁶¹

V době postmoderny se výchova začíná soustřeďovat na život a prožívání vlastní existence jedince a vyzdvihuje potřebu individuality a svobody. Jejím cílem je, aby jedinci odhalili „pravdu svojí existence a žili autentickým způsobem života, vnitřní svobodou a nepodlehli konformismu“. Výchova je však viděna jako riziková, neboť žák může výchovné působení odmítnout. Nejniternější jádro je uzavřeno jakémukoli „formování“. Trvalých změn se dosáhne určitými událostmi v životě.⁶² Výchova má dopomáhat jedinci k nalezení sebeurčení a pomoci se rozhodovat v existenciálních otázkách.⁶³

V postmoderně převažuje radikální pluralita, je „všeobecným základním stavem“.⁶⁴ Postmoderna se podle některých autorů vymezuje proti moderně. Filozoficky je postmoderna pojímána jako přechod od „našeho způsobu uvažování a hodnotové orientace, od kvantitativně lineárního a jednodimenzionálního ke kvalitativnímu a multidimenzionálnímu“.⁶⁵ Dalším významný posun ve filozofii výchovy se týká vnímání skutečnosti. Skutečnost už „není pro člověka neutrální, ale oslovuje ho

---

60 LIPOVETSKY, G., pozn. 18, s. 41

61 Tamtéž, s. 224

62 GÁLIKOVÁ TOLNAIOVÁ, S., pozn. 28, s. 72

63 Tamtéž, s. 73

64 Tamtéž, s. 85

65 Tamtéž, s. 86

prostřednictvím významů“. Stojíme před neprobádaným světem, „pochybujeme o metafyzických jistotách, hodnotách i o vědeckých poznatcích a teoriích, kterým jsme kdysi důvěřovali“. ⁶⁶ Důležitými se stávají kvality člověka, které jsou individuální. ⁶⁷

Výchova je v nové době vnímána v jiném světle, zejména její propojení s vědou a technikou, ale i uměním či náboženstvím. Pohled na postmoderní výchovu je však celkově kritický i přes fakt, že věci vnímá v širších souvislostech než kdy dříve. Výchově je vyčítáno, že vzdělání získané ve školních institucích, není aplikovatelné na reálné životní situace. Dále je tato „nová“ výchova vnímána jako neflexibilní a vzbuzuje obavy, že není schopná žáka naučit klíčové kompetence pro život v postmoderním světě. Pedagogice se podle některých kritiků nepodařilo překlenout hranici moderny a tudíž mezi ní a postmoderními žáky vzniká propast. ⁶⁸ Vzdělání neposkytuje „pravou, čistou cestu pravdy“. Z výchovy se vytratila možnost jedinečného setkání s něčím novým, s něčím, co nás může překvapit. ⁶⁹

Postmoderní výchova má jedince naučit respektovat rozličné kultury a naučit se žít v té, do které náleží. Podle Becka se současná kultura zakládá na „dialogu a demokracii“. Máme si přivlastnit „interkulturní kompetence“, které nám mají poskytnout dispozice k „zodpovědnosti k vlastní kultuře“ a které nám mají v budoucnu pomoci porozumět jiným kulturám. Pravdou však je, že současný přístup žáků k výchově je povětšinou laxní a hraničí s „hlubším nezájmem“. ⁷⁰

„Vzdělání je...cosí takového, co disponuje člověka k tomu, aby rozuměl světu, ve kterém žije, aby chápal tento svět, není jen cosí samozřejmého a daného, ale cosí živého, oč se je třeba starat, aby to nepropadlo zničení. Vzdělání učí člověka být odkázán na svět jakožto kosmos“. ⁷¹ Nárůst deviantního chování souvisí s rostoucím neporozuměním světa předchozích generací. Z oblasti kvalifikace a každodennosti se vytrácí smysluplnost jejich předávání a dřívější hodnoty se pro nadcházející generaci stávají úsměvnými. Současná výchova „oddaluje dosažení dospělosti“ a nutně vede k

---

66 Tamtéž, s. 87

67 Tamtéž, s. 88

68 Tamtéž, s. 89

69 Tamtéž, s. 90

70 Tamtéž, s. 92

71 Tamtéž, s. 11

neschopnosti jedinců „se o sebe postarat“. „Dnešní škola a celý systém výchovy je založen na rozsáhlých souborech poznatků, které jsou podle mínění rodičů a učitelů pro život nezbytné, když však žáci konečně opustí školní škamny, zjistí, že jsou tyto poznatky víceméně zbytečné“. Škola vychovává „hermeneuticky defektní absolventy“, kteří se potřebují i nadále vzdělávat.⁷² Buduje „systém celoživotního vzdělávání“. Z minulosti se dochoval „ideál všeobecného humanitního vzdělání“. Tento ideál však nabyl takového objemu, že již nelze rozlišit mezi podstatným a nepodstatným či základním a druhotným – toto přetrvává jako „univerzální základna školy“ až do dnešních dní.⁷³

Úkolem školy je vtisknout „nám smysl pro pravidla“, které máme uplatňovat v budoucím životě. Má nás naučit rozumět, něco vyslechnout a svými slovy tuto informaci předat dál.⁷⁴ Měla by ukázat, že žádná otázka není zapovězena.⁷⁵ Vzdělávání slouží k ukáznění dětí a jejich výchově k žádoucím či převládajícím hodnotám.⁷⁶ Problémem však je princip, skrz který se předávání znalostí provádí. Tento princip se „zabývá idejemi, nikoli jednotlivými žáky“.⁷⁷

Současná škola učí „skutečným poznatkům“, tedy poznatkům „hotovým, kanonizovaným“. Tím má napomáhat k výchově žáků, kteří budou „schopni poučit se z chyb svých předků a napravovat je. Vzdělání je chápáno jako získávání kvalifikace. Jedinec je veden k tomu, aby se stal „způsobilým budoucím pánem a vládcem přírody“.⁷⁸

Dle Rortyho je současná výchova dvouprocesní a poskytuje dva důležité procesy, kterými jsou socializace a individuace.⁷⁹ „K výchově a vzdělávání tedy patří i osvojování vzorců i schopnost prosazovat vlastní stanoviska. Je však důležité, aby výchova ke správnému chování předcházela získávání dispozic pro svobodné a

---

72 PINC, Z. *Fragmenty k filosofii výchovy: eseje a promluvy z let 1992-1998*. Praha: Oikoymenh, 1999. Oikúmené. ISBN 80-7298-004-1. S. 12

73 Tamtéž, s. 24

74 Tamtéž, s. 14

75 Tamtéž, s. 15

76 Tamtéž, s. 24

77 Tamtéž, s. 25

78 Tamtéž, s. 26

79 Tamtéž, s. 31

individuální jednání“.⁸⁰ Výchova musí probíhat ve správný čas, nebo její nepřítomnost způsobí nenapravitelné chyby, „proto je...spjata s věkem dětství“, konkrétně základním vzděláváním. Právě zde se „sféra privátní a rodinná...otevřítá procesu socializace“.⁸¹ K socializaci dochází přijímáním vzdělání a moudrosti předků, což je „nutným předpokladem pro přijetí do společenství“. Lidé zaměstnaní ve sféře vzdělání mají za úkol tyto hodnoty odkrývat a zastávají v procesu výchovy asistenční funkci.⁸²

Rozumět tomu, co je správné vychování, není snadné, neboť je vnímáno „jako soubor neměnných a snad i trochu vyčpělých a nesmyslných praktik, které slouží víceméně k udržení distance mezi vyššími a nižšími“. Stejně mínění zaujímá i Radim Palouš v knize *Homo Educandus*. Udává, že v minulosti bylo „základem původního smyslu výchovy...přispívat k odkrývání tváří bytostí, totiž že bytí jest tvářením se, že jest takto tvořením se – v prostoru výchovy se druhé bytosti stávají druzi, členy téhož druhu“.⁸³ Dnes se smysl výchovy mění a „dominuje vůle po „seberealizaci“ – „selfmademanství se stalo idolem“. „Druzí nejsou druzi, ale v pořadí až ti po mně a po mých zájmech“.⁸⁴

V postmoderní výchově dochází k vytrácení konzervatismu, „bez něho výchova vůbec není možná“ – dochází ke krizi. Hana Arendtová konstatuje, že tato krize vyplývá z vytrácejícího se vztahu a respektu k minulosti. Již Řekové věřili, že základem pro budoucí vývoj je úcta k věcem minulým, která se prolínala i do úcty ke stáří. V postmoderní době začala nabírat neúcta ke stáří jasných obrysů.⁸⁵ Současná vidina pokroku spočívá v oproštění se od minulosti a rozvíjení vlastního potenciálu. Znalosti předků charakterizuje jako předsudky. Víra v oproštění se od minulosti má vyvrcholit ideou, že každá následující generace se bude mít ještě lépe než ta předchozí. Společnost

---

80 Tamtéž, s. 32

81 Tamtéž, s. 36

82 Tamtéž, s. 37

83 PALOUSH, R., SVOBODOVÁ, Z. *Homo educandus: filosofické základy teorie výchovy*. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1901-9. S. 100

84 Tamtéž, s. 136

85 PINC, Z., pozn. 72, 48

se dostala do fáze, kdy nastupující generace musí vysvětlovat současný svět „starcům“. Úkolem dospělých není učit, ale učit se. Musejí přenechat místo mladým.⁸⁶

Další obtíží sužující současnou společnost je „usilovná snaha vyhnout se nesnesitelné tíži života“, která „je tak příznačným rysem moderní doby“, souvisejícím s „objevem lidské tělesnosti“. Člověk se snaží žít lehce, animálně. Pinc definuje tezi dnešních filosofických antropologů takto: „v těžkosti života a v tom, že tuto tíž musíme převzít a svůj život vykonat, spočívá naše lidské vyvolení, které je zároveň i naším prokletím“.⁸⁷ Je důležité, aby se jedinec naučil odpovědnosti a kázni. Arendtová krizi výchovy spojuje právě s nedostatkem odpovědnosti. Zejména s odpovědností za svět a jeho podobu, přestože není taková, jak bychom si představovali. Odpovídáme za věci nestabilní, nehotové, tedy za to, co ještě není. Právě z tohoto důvodu je úkolem „uchovávat a předávat“, „opatrovat a chránit“.⁸⁸ Člověk by měl odhalit, že „život byl těžký vždycky“. Svět soustavně směřuje k zániku a úkolem jedince je ho napravit.⁸⁹

V moderní výchově proti sobě stojí dvě dimenze výchovy: iniciační (zasvěcovací) a emancipační (osvobození se od autority), která výrazně dominuje. Emancipační funkce však již od pohledu do výchovy nezapadá.⁹⁰ Specifikem moderní výchovy je naopak víra, že za nejvyšší dobro je považován život jednotlivce nebo rodiny. Modernita však přetavila soukromý život v život veřejný. Emancipace spočívá v oproštění od „jiných vrstev či společenských institucí“.⁹¹ Emancipace, jak již bylo řečeno, jde proti výchově a na dítě nemá dobrý vliv. Dítě potřebuje školu jako instituci mezi soukromou a veřejnou sférou, která mu umožňuje, „aby byl přechod mezi rodinou a světem vůbec možný“. Škola takto zastupuje svět. Odpovědnost za svět má autorita, jejíž váženost v průběhu času klesá. Nemohou za to děti, ani špatná výchova, ale „agitátoři dětské emancipace“, kteří „odmítají převzít odpovědnost za svět, do kterého přivedli své děti“.⁹²

---

86 Tamtéž, s. 49

87 Tamtéž, s. 53

88 Tamtéž, s. 54

89 Tamtéž, s. 55

90 Tamtéž, s. 56

91 Tamtéž, s. 58

92 Tamtéž, s. 59

Krizi podle Arendtové způsobuje právě přílišná emancipace dětí. Dochází k přerušení normálních vztahů mezi dětmi a dospělými a dochází k mezigeneračním konfliktům.⁹³ Děti jsou vydány napospas většiny a jako obranu volí konformismus, mladistvou delikvenci nebo směs obojího.⁹⁴

Dalším faktorem ovlivňujícím výchovu je globalizace. Svět se globalizuje a tím se stává „jedním“. Tento globalizovaný svět se neobejde „bez vědy a techniky a jejích plodů“, tedy bez zbraní, mobilů, televize, rozhlasu, komunikačních sítí a moderní technologie.⁹⁵ V dnešním světě není možné se schovat. Je soustavně ničen, neboť pralesy jsou káceny. Továrny a elektrárny ničí ovzduší. Celá společnost je tak propojena, že víme, co se děje na druhém konci planety, často nás to však nezajímá. Kultury přestávají být izolované. Naše činy mají celosvětový dosah, jak v negativním, tak i pozitivním smyslu.⁹⁶

Do postmoderní výchovy rázně zasáhl příchod nových médií a technologií a tyto nové skutečnosti přirozeně ovlivňují lidskou komunikaci. Sdělování a komunikace na internetu působí uživatelům určité uspokojení, na druhou stranu však postrádá mnoho typického pro styk tváří v tvář – „gestikulaci, mimiku, přirozené prostředí, emocionální akcenty“ – tyto chybějící aspekty komunikace jsou neopominutelné, nelze jimi nahradit výchovu ani vzdělání.⁹⁷ Přesto moderní technologie začaly zaujímat v našich životech autonomní roli a „nástroj“ již vlastní nás, nikoli naopak.⁹⁸ Společnost se změnám musí přizpůsobovat. Jsme zahlcováni informacemi mimo vzdělávací instituce, a škola se proto této role vzdává a snaží se předávat kompetence „ke konkurenceschopnému životu“.⁹⁹

---

93 Tamtéž, s. 60

94 Tamtéž, s. 61

95 PALOUŠ, R., pozn. 42, s. 77

96 Tamtéž, s. 78

97 Tamtéž, s. 151

98 Tamtéž, s. 128

99 Tamtéž, s. 129

3 Vliv konzumní společnosti na výchovu

3.1 Změny ve společnosti

„Hlavním námětem postmoderní situace je nahrazení myšlenkové totality moderního světa postmoderní pluralitou názorů“.¹⁰⁰ Nástup postmoderní společnosti a konzumu se tudíž neobešel bez markantních změn v mnohých sférách lidského života. Přestože tyto změny v mnohých ohledech společnost posunuly vpřed, zapříčinily mnoho problémů, se kterými se společnosti nedaří vypořádat. Hlavní změnou oproti dřívějšímu modernismu se stává „předpoklad, že není možné dospět k univerzálnímu a skutečnému poznání světa, společnosti, člověka ani přírody“. Univerzálnost byla nahrazena pluralitou.¹⁰¹

První změny se projevují náhlým rozštěpením ekonomické, politické a kulturní sféry. Normy a hodnoty těchto celků se začaly měnit. Měnící se požadavky jednotlivých oblastí způsobily „rozpory ve společnosti a strukturální napětí“. Lipovetsky dochází k závěru, že právě tyto proměny způsobily krizi.¹⁰² Zapříčinily obměnu dřívějších životních podmínek a poměrů, které nevyhnutelně vedly k mnoha, dříve ne tolik vnímaným potížím.¹⁰³ Zmíněné proměny životních podmínek dodnes vedou k existenciálním problémům, které jedinci řeší nejrozličnějšími způsoby.¹⁰⁴ Existenciální problémy narůstají geometrickou řadou, přesto se doposud za jeden z největších považuje stále se zhoršující finanční situace.¹⁰⁵

Kritici konzumní společnosti se domnívají, že společenské změny, zejména pak globalizace, vedou k novým formám kolonialismu „a koncentraci i zrychlení šíření všech civilizačních neduhů a rizik“. Propojený trh dává nahlédnout rozdílům mezi chudými a bohatými, dále nám umožňuje sledovat čerpání přírodních zdrojů, které ničí

---

100 EMMERT, F. *Odmaturuj! ze společenských věd*. Vyd. 1. Brno: Didaktis, 2003. ISBN 80-86285-68-5. S. 174

101 KUBÁTOVÁ, H. *Sociologie životního způsobu*. Vyd. 1. Praha: Grada (Sociologie), 2010. ISBN 978-80-247-2456-0. S. 74

102 Lipovetsky in KUBÁTOVÁ, H., pozn. 101, s. 75

103 BROCKHOFF, G., pozn. 36

104 LIPOVETSKY, G., pozn. 18, s. 63

105 GANDINI, E., pozn. 39

životní prostředí. S rostoucí imigrací je pozorovatelná mizející „historická paměť, pocit sounáležitosti s prostředím, zájem o věci veřejné, což vede k degradaci kultury a životního prostředí“. Změny způsobují proměny lidských hodnot a zásad. Někdy vedou až k pocitu ohrožení, které může vyústit v „uzavření do vlastní skupiny a odmítání těch „druhých““.¹⁰⁶

Jak již bylo řečeno, i změny k „lepšímu“ mohou mít na společnost velice negativní dopad. Rozšiřování možností, nárůsty množství informací a dostupných prostředků způsobují jedno, postupné „rozpuštění reality“. Toto přehlcování všeho vším nahrazuje jednotlivé znaky námi vnímaných skutečností a stírá hranice mezi reálným a nereálným. Vzniká hyperrealita, která mění lidskou představu „o moderním „já““.¹⁰⁷

Bauman uvádí, že morálka současné doby postrádá etiku, to je následek směřování nikoli k jednomu, ale hned několika možným cílům a každý jedinec si za svými cíli jde vlastní, často velice odlišnou cestou. Společnost se tím stává atomizovanou, individualizovanou a sekularizovanou, což výsledně vede k morální autonomii. Lipovetsky souhlasí a přidává svoji teorii o problematice sebevražd. V současnosti je sebevražda oproštěna „od představy provinění“, jak tomu bývalo dříve, a viníkem již není ten, kdo sebevraždu páchá, nýbrž ten, kdo včas „nepřispěchal na pomoc“. Tento nový způsob uvažování je výsledkem rozpadu „náboženského rámce“.¹⁰⁸ Dahrendorf vidí nynější svět jako „svět bez opor“ vedoucí ke ztrátě smyslu a váhy. Tyto nově vybudované charakteristiky mají často dopad na chování lidí a mohou zapříčinit vznik sociálních deviací. Giddens rozvádí tuto teorii a popisuje takzvanou „existenciální úzkost“ plynoucí z problémů společnosti a zároveň působící problémy další.¹⁰⁹ Young uvádí, „že ani pluralita kultur navzdory své právní a ideologické ukotvenosti na principech rovnosti a zákazu diskriminace nevede k vytoužené toleranci“. Ve společnosti se odehrává opačný proces, tedy vzrůst „netolerance a vyznávání hodnot ohrožujících euroatlantickou civilizaci a její hodnoty“. Young postmodernu

---

106 HORKÁ, H., pozn. 55, s. 37

107 SKALKOVÁ, J. *Pedagogika a výzvy nové doby*. Brno: Paido (Edice pedagogické literatury), 2004. ISBN 80-7315-060-3. S. 45

108 MUNKOVÁ, G. *Sociální deviace: přehled sociologických teorií*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-398-8. S. 150

109 Tamtéž, s. 151

charakterizuje jako společnost vyčleňující, s relativními hodnotami, pluralitní společenskou smlouvou na prahu netolerance.¹¹⁰

Lipovetsky za jeden z nejzásadnějších problémů konzumní společnosti považuje hédonismus, který je v současné době na vzestupu a stává se běžnou součástí života v postmoderní společnosti. Řadí sem chování, které zahrnuje „utrácení, užívání si života, podřizování se vlastním rozmarům“. Vlastně se domnívá, že se toto chování pojí s možností okamžitého uspokojování vlastních potřeb.¹¹¹ Lidé jsou takřka nuceni donekonečna uspokojovat své touhy, což prohlubuje jejich individualismus, stávají se egoisty. Tyto novodobé egoisty charakterizuje „nezájem o společenské hodnoty“, jejich důraz je kladen „na seberealizaci“.¹¹²

Egoismus a individualita se začaly projevovat i v současné výchově. Nynější označování výchovy jako „postmoderní“ značí její „zpochybňování až odmítání“. Je vnímána jako problém, jako něco, co dítěti škodí a omezuje ho. Novodobé nahlížení na svět vyzdvihuje spontánnost, emocionalitu a vnitřní, nikoli vnější regulaci jedince. Výchovu odsuzuje, neboť ji vidí jako „přinucování“. Snaží se tedy dítě podporovat a provázet, což je něco, co současná výchova podle odpůrců nenabízí.¹¹³

3.2 Dětský konzument

Ani dětskému konzumentovi se nepodařilo uniknout vlivu konzumu a dostal se do jeho hledáčku. Konzumní společnost neustále rozšiřuje škálu svých cílených zákazníků do takové míry, že již neexistuje věkové spektrum, „které by se na konzumním životě plně nepodílelo... (kojenci, batolata, děti, dospívající, mladí lidé)“. Velký podíl na rozšíření trhu mají televizní reklamy, ty odjakživa cílí na konkrétní skupiny. Reklamy nabyly svou moc zhruba v rozmezí padesátých a šedesátých let, tehdy se děti začaly dostávat do hledáčku „komerčního zájmu“. Dnes mají děti stále větší podíl na ovlivnění obsahu nákupu svých rodičů. Již nejsou „němé“ a mohou ovlivňovat rozhodnutí rodičů svými soudy a preferencemi. Autoritářský systém je minulostí a dítě je schopno

---

110 Tamtéž, s. 152

111 Lipovetsky in KUBÁTOVÁ, H., pozn. 101, s. 76

112 Lipovetsky in KUBÁTOVÁ, H., pozn. 101, s. 76

113 KOLÁŘ, Z. *Výkladový slovník z pedagogiky: 583 vybraných hesel*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3710-2. S. 165

manipulovat s výdaji domácnosti, stává se „dětským králem. Věří se však, že konzumenství slouží jako nástroj potěchy vedoucí k samostatnosti dítěte.¹¹⁴

Po druhé světové válce došlo k výraznému nárůstu populace, tedy k nárůstu počtu dětských konzumentů. Právě dětské konzumenti se stali cílem obchodníků. Ti totiž vědí, že dítě má velký vliv na své rodiče a je schopné s nimi manipulovat při volbě nakupovaného zboží. Obchodníci využívají takzvaného „Fenoménu otravování“, který spočívá v opakovaném nátlaku dítěte na rodiče, dokud rodič přesvědčování nepodlehne. Děti jsou od útlého věku vedeny k tomu, že „život spočívá v nakupování“. Došlo k mnohým protestům, které napadaly reklamy, za jejich útoky na kritické myšlení dětí.¹¹⁵ Trh se snaží prudce uspišit dosažení dospělosti dětí, ty pak věří, že nakoupené statky odráží jejich cenu. Dopady na mladé konzumenty se neomezují pouze na psychické, které zejména vedou k depresím a poruchám pozornosti, ale ovlivňují i fyzické zdraví dětí, dochází k nárůstu počtu dětí s obezitou, cukrovkou a vysokým tlakem.¹¹⁶

3.3 Problémy současné výchovy

Prvním problémem ovlivňujícím výchovu je změna životních poměrů. Nynější snaha rodičů plnit každé dětské přání, se nesetkává s kýženým účinkem a u dětí paradoxně vzrůstá výskyt problémového chování, fyzických a duševních poruch, vždyť „podle institutu Inserm trpí každé osmé dítě psychickou poruchou“. Konzumní společnost navenek předkládá ideály a harmonii, přesto „vyvolává extrémny, navozuje chaos a staví luxus vedle rostoucího nedostatku a nerovnoprávnosti“ a tím působí obtíže všem konzumentům.¹¹⁷

Problémy se ve výchově začaly objevovat v momentě, kdy se její původní intence odchýlily od „výchovných cílů křesťanské tradice“.¹¹⁸ První velké změny souvisely s osvícenským pohledem na výchovu. Osvícenské pojetí školy se zasazovalo o

---

114 LIPOVETSKY, G., pozn. 18, s. 132

115 BARBARO, A., EARP, J. *Konzumní děti aneb Komercializace dětství* [dokumentární film, online]. USA, Media Education Foundation, 2008.

116 Tamtéž

117 LIPOVETSKY, G., pozn. 18, s. 19

118 STROUHAL, M. *Teorie výchovy: k vybraným problémům a perspektivám jedné pedagogické disciplíny*. Vyd. 1. Praha: Grada (Pedagogika), 2013. ISBN 978-80-247-4212-0. S. 150

„vykořenění dítěte z původního prostředí“, v rovnocennosti dětí s vyučujícím byl viděn pokrok. Tato osvícenská teorie výchovy zahájila proces sekularizace výchovy. Výchova se začala interpretovat jako „vnitřní obrat“, změna smýšlení a „vydání se“ po správné cestě. Šlo stále o „finalismus“, již však ne o ten náboženský.¹¹⁹ V současné době se díky nově vznikajícím problémům a změnám společnosti intence výchovy opět výrazně posunuly. Vzdělání již není považováno za prostředek, kterým se dojde emancipace a svobody, jak tomu bylo v době moderny. Postmoderna „zohledňuje radikální pluralitu myšlenkových perspektiv.“¹²⁰ Výchova nyní znamená „vytvářet v dětech spíše smysl pro neredukovatelnou různost rozmanitých kultur“ než cokoli jiného.¹²¹

Z pohledu výchovy je jedním z největších problémů pohyb společnosti k postmoderně, přestože pedagogika zůstala u smýšlení moderny.¹²² Problematika postmoderního světa dopadá na funkce, které byly původně zajišťovány výchovou. Řadí se sem například „strukturace hodnot, transmise vědění a ochrana a emancipace individua“, postmoderna však tyto funkce vnímá velmi odlišně.¹²³

Horká ve své knize uvádí, že futurologové na základě vědeckých analýz došli k šesti možnostem, jak se může život dnešní mládeže v budoucnu utvářet. Jako první uvádí „společnost volného času“, ve které bude lidská bytost profitovat z volno-časového průmyslu takovým způsobem, že si uchová svoji dětinskost, nikdy se jí nepodaří dospět. Člověk se v této vizi stává Homo infantilis. Jako druhou uvádí „společnost komputerovou“, kdy bude realita vytlačována virtuálním světem. Člověk se zde stane Homo electronicus. Ve společnosti „médiové“ bude jedinec pohlcen iluzemi takovým způsobem, že přestane číst a psát, stane se „nevzdělaným“, jeho osudem je být Homo illiteratus. V rámci společnosti „fundamentalistické“ bude ztráta smyslu života hledána v uzavřených ideologiích. Z člověka se stane Homo dogmaticus. Jako šestou uvádí společnost „krizovou“, lidé zde propadnou úzkostem pod vlivem okolních nemocí a rizik, které bude společnost skýtat. Z lidí se stanou Homo anxius. Poslední vymezenou společností bude společnost „katastrofická“, zde se vzniklé škody považují za

---

119 Tamtéž, s. 151

120 Tamtéž, s. 152

121 Tamtéž, s. 157

122 Tamtéž, s. 145

123 Tamtéž, s. 157

nenapravitelné a člověk bude zbaven veškerých pravidel a bude bez kontroly. Stane se z něj Homo desperatus. Řešením a prevencí těchto scénářů je vědění a vzdělání, které máme poskytnout mladším generacím.¹²⁴

Výchova současné doby je však podřizována momentálním zájmům, nebere v potaz budoucnost, má sloužit jako „zpracovávateľ“ vychovávaných. Je stále více vnímána „jako technický prostředek formování člověka a ovládnání veřejnosti ve službách moci“. Jediná možnost vymanění z této výchovy spočívá v odporu a lhostejnosti „vychovávaných vůči takto v techniku proměněné výchově“. Vychovatel proto musí na vychovávaného působit způsobem, který ho učí to, co se naučit potřebuje.¹²⁵ Vůle k moci, která se projevuje v postmoderní výchově, směřuje k totalitárním tendencím.¹²⁶ Bytost vychovávaná tímto způsobem neumí čelit pravdě. Právě vychovatelé mají za úkol vychovávaného naučit tuto pravdu najít a přetřhnout tak „začarovaný kruh“.¹²⁷ Tento „začarovaný kruh“ je umocňován nejednotnou postmodernou, podle W. Welsche „postmoderna nesměřuje k nějakému jednomu cíli, vrcholu či završení“.¹²⁸

Tolnaiova poukazuje, že nový svět, který otevírá postmoderna, je nové prostředí, ve kterém je potřeba se nejprve zorientovat. Dochází ke změně interpretací, „bez dopředu daných ukazatelů cest, cílů a opor“. Tento svět nekládá důvěru v metafyzické jistoty, zpochybňuje také vědecké poznatky, které byly doposud považovány za důvěryhodné. Na pochybách jsou dokonce i lidé, kteří jsou v oblasti výchovy zaměstnání, původní hodnoty jsou vnímány jako „nejisté, fragmentární, nekonzistentní v diskontinuitním, rozporuplném postmoderním světě“. Ztrácí se smysl pro konkrétní cíle či záměry. Přístup člověka se mění na technokratický, pokrok a civilizační rozmach jsou hlavní vidinou postmoderního člověka.¹²⁹ Tento přístup se hromadně aplikuje i na obory jako je umění, výchova či sociologie. Lidský kontakt je nahrazován technickým. Lidé již nejsou ochotní komunikovat tvář v tvář. Na běžnou komunikaci nemají ani čas. Společnost je ovládána „kyberkulturou“. Díky novým možnostem roste množství

---

124 HORKÁ, H., pozn. 55, s. 44, 45

125 MICHÁLEK, J. *Topologie výchovy: místo výchovy v životě člověka*. 1. vyd. Praha: Oikoymenh (Oikúmené), 1995. ISBN 80-86005-01-1. S. 56

126 Tamtéž, s. 57

127 Tamtéž, s. 58

128 Tamtéž, s. 81

129 GÁLIKOVÁ TOLNAIOVÁ, S., pozn. 28, s. 19

informací, proto je tato společnost někdy označována jako společnost „informační“.¹³⁰ Toto hromadění informací ve vzdělávacích institucích způsobuje neschopnost vzdělávaných vytvářet souvislosti a získat schopnost tvořit. „Technické náhrady lidského kontaktu, zánik zájmu o mezilidskou komunikaci, nadměrná komunikace s „počítačem“ jsou hlavními znaky využívání takzvaného instantního vědění“, které poskytuje dnešní škola.¹³¹

Mládež je v dnešní době kromě duševního hlediska ohrožována i z toho fyzického. Potýká se s fyziologickou akcelerací, tedy „dosahováním většího vzrůstu, ale také narůstajícím množstvím vad“. Stoupá u ní míra „kritičnosti“ a touha „po samostatnosti, svobodě myšlení a jednání“ dále také po značném sebevědomí. Mění se její vztahy k okolnímu světu a přehodnocuje své vzory a hodnoty.¹³² Bouří se proti všemu, co narušuje její pocit intimity. Není schopna „hladce navozovat kontakty“, které by pro ni měly výhodný charakter. Zároveň nedokáže „jednat způsobem odpovídajícím daným situacím“.¹³³ Primárně z tohoto důvodu proběhl výzkum obtíží, které mládež v životě zažívá. Výsledky daly najevo, že obtíže se pojí zejména s plněním obtížných úkolů, cílů, nebo překonáváním náročných životních období či životních situací. Kraus takovéto události v životě mladistvých označil jako „životní problém“.¹³⁴ Účastníci výzkumu uváděli 5 konkrétních okruhů, do nichž své životní problémy řadili, byly jimi „problémy spojené s vlastní osobností“, „problémy týkající se interpersonálních vztahů“, „problémy spjaté s činnostmi“, „problémy vycházející z fungování institucí“ a „problémy odrážející celospolečenskou situaci“. Nejčastěji byly uváděny obtíže „spjaté s vyučováním a úspěšností ve škole“.¹³⁵ Dalším frekventovaným jevem „byly problémy spojené s životem v rodině“. Respondenti měli pocit, že se rodině odcizují, nebo prožívali četné neshody s rodiči a sourozenci. Další uváděná oblast se týkala „interpersonálních vztahů mimo rodinu“. Zasahovala především do „vztahu k druhému

---

130 Tamtéž, s. 20

131 Tamtéž, s. 21

132 KRAUS, B. *Sociální aspekty výchovy*. 2. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 1999. ISBN 80-7041-135-X. S. 77

133 Tamtéž, s. 79

134 Tamtéž, s. 91

135 Tamtéž, s. 93

pohlaví“.¹³⁶ Volný čas a jeho trávení byl taktéž označován jako problém, tento čas v notné dávce případů podléhal přáním rodičů. Obtíže „fyziologické a psychické“ nebyly tak frekventované, jak by se mohlo zdát. Rozdíly mezi chlapci a dívkami se pak projevovaly v typu problémů, který byl jednotlivým pohlavím čteněji adresován.¹³⁷ Překvapivým zjištěním bylo, že děti navštěvující gymnázia se potýkají s více problémy než žáci navštěvující jiné vzdělávací instituce.¹³⁸ Nejvíce překvapivým byl závěr udávající, že přestože mnoho mladistvých trpí problémy, pomoc od druhých hledají obtížně.¹³⁹ Vyšlo najevo, že více než polovina mladistvých je při řešení svých těžkostí „odkázána sama na sebe“.

Dalším problémem dětí a mladistvých podle Freuda může být jejich náchylnost k vytváření si komplexů týkajících se jejich vlastní osoby. Komplex vzniká, když jsou pudy jedince v rozporu s normami společnosti. Tyto konflikty se pak promítají do duševního života a vytvářejí psychické problémy.¹⁴⁰ Dětský konzument od těchto obtíží hledá únik, a to za pomoci nejrůznějších prostředků. Jeho styl života ho vede ke hře a užívání si, tedy k hédonismu.

3.3.1 Životní styl a jiné vlivy podmiňující hledání úniku z reality

Životním stylem „projevujeme své vztahy k vnějšímu světu, k lidem v našem okolí, k práci a k životu vůbec“. Tento pojem zahrnuje průběh dne, přístup k okolí, sebeovládání či způsob trávení volného času. Všemi těmito činnostmi uspokojujeme své potřeby. Způsob lidského života se během let měnil. Společnost zažila posun od aristokratického uspořádání společnosti, buržoazního způsobu života až po současný stav sociálních poměrů. Současná generace je „náročná“ po materiální stránce, žene se za materiálním blahobytem a „to i za cenu různých problémů a konfliktů“. Veškeré změny se odrážejí v životech jednotlivých rodin a promítají se nejen do materiálních oblastí, ale i do vztahů, které ke společnosti chováme.¹⁴¹

---

136 Tamtéž, s. 94

137 Tamtéž, s. 95

138 Tamtéž, s. 96

139 Tamtéž, s. 97

140 JŮVA, V. *Stručné dějiny pedagogiky*. 4. rozš. vyd. Brno: Paido, 1997. ISBN 80-85931-43-5. S. 40

141 HLADÍK, J., pozn. 41, s. 25

S životním stylem souvisí i kultura, kterou jsme obklopováni.¹⁴² Středem pozornosti současné společnosti je kultura materiální, zahrnuje veškeré prvky, které dokáží uspokojit naše potřeby po materiální stránce, duchovní kultura pak uspokojuje potřeby lidí po stránce duchovní. Menším celkem kultur jsou subkultury, které zahrnují potřeby a zvyky menších společenských celků. Pro postmoderní společnost je charakteristická takzvaná „masová kultura“, „tj. kultura dostupná širokému okruhu lidí bez rozdílu pohlaví, věku, vzdělání, národnosti, politického nebo náboženského přesvědčení atd.“. Vyznačuje se masovou produkcí výrobků propagovaných masmédií, jako jsou filmy, kapely, nebo seriály, které cílí na konkrétní okruhy lidí. Odpůrci této marketingové činnosti tvrdí, že vede ke ztrátě individuality jedinců.¹⁴³ Příznivci však masovou kulturu vnímají jako funkční „prostředek uvolnění člověka“ sloužící k „odpoutání se od každodenních starostí“.¹⁴⁴

Velkým problémem společnosti je právě změna životního stylu konzumenta. Jeho podoba má vliv na zdraví jedince a je pro každého individuální. Je tedy „charakterizován souhrou dobrovolného chování a životní situace“. Do životního stylu individua se často promítá způsob života rodiny, pozice rodiny ve společnosti, věk, rasa, pohlaví a další faktory. Rozvíjení společensky požadovaných prvků životního stylu závisí na výchově, která se jedinci od narození dostává. Není-li výchova řádná, může dojít k negativním odchylkám. Životu nejvíce škodí hédonistický styl, kdy konzumenti své psychické či zdravotní problémy zahání užíváním alkoholu, kouřením nebo užíváním návykových látek.¹⁴⁵ V současné době se taktéž vyskytuje čím dál tím více civilizačních chorob, „které jsou důsledkem změny životního stylu“.¹⁴⁶ Nevhodný způsob života rodičů ovlivňuje život jejich dětí a mladistvých, ti se pak musí konfrontovat s problémy, které společnost přinesla.

Se špatným životním stylem se často pojí problémy zdravotní. V současné době dochází k nárůstu obezity dětí. „Česká republika patří k zemím se vzrůstajícím podílem

---

142 Tamtéž, s. 25

143 Tamtéž, s. 26

144 Tamtéž, s. 27

145 MACHOVÁ, J., KUBÁTOVÁ, D. *Výchova ke zdraví*. 2., aktualizované vydání. Praha: Grada (Pedagogika), 2015. ISBN 978-80-247-5351-5. S 15

146 Tamtéž, s. 16

děti s nadváhou a obezitou“, jedno dítě ze tří zde trpí nadváhou nebo obezitou.¹⁴⁷ Z hlediska psychického se též situace nelepší, „podle institutu Inserm trpí každé osmé dítě psychickou poruchou“.¹⁴⁸

Na vznik poruch a obtíží mají kromě životního stylu vliv i patologické jevy, jakými jsou šikana a zneužívání dětí. Šikana je problémem, který nabývá na síle. Označujeme tak „nebezpečný sociálně patologický jev, při němž je omezována zejména osobní svoboda rozhodování,“ oběť bývá ponižována a dochází k útokům na její čest a osobní vlastnictví. Za šikanu se považuje záměrná činnost, která se jedince dotýká ať po fyzické, nebo psychické stránce. Označujeme tak pouze interakce, v nichž je oběť bezbranná. Z výzkumů Linky bezpečí mezi lety 1999 a 2003 vyšlo najevo, že šikana se z 64 % odehrává ve školní instituci, není však omezena pouze na ni.¹⁴⁹ Díky možnostem současné doby se šikana začala šířit i prostřednictvím internetových sítí. K tomu dochází vlivem rozšíření internetového připojení do téměř každé domácnosti. Tak narůstá ohrožení důvěřivých dětí na internetu.¹⁵⁰

Již zmíněným novodobým fenoménem jdoucím ruku v ruce s technickým pokrokem je kyberšikana. Průzkumy prokázaly, že celých 12 % dotazovaných mělo někdy během svého života zkušenost s kyberšikanou. Toto on-line šikanování může vést oběti až k vážným problémům. Nemusí docházet jen k drobným pokusům o únik od reality, ale

---

147 VÍM, CO JÍM A PIJU O.P.S. *Vím, co jím a piju o.p.s., výroční zpráva 2014* [online]. Praha: Vím, co jím a piju, 2015. [vid. 2016-08-28]. Dostupné z: <http://www.vimcojim.cz/files/VCJ%20zakladni/Vyrocn%C3%AD%20zprava%20VCJP%20ops%20za%20rok%202014.pdf>

148 LIPOVETSKY, G., pozn. 18, s. 19

149 LOVASOVÁ, L., HANUŠOVÁ, J., HELLEBRANDOVÁ, K. *Děti a jejich problémy: sborník studií [online]. Praha: Sdružení Linka bezpečí, 2005* [vid. 2016-08-28]. ISBN 80-239-4482-7. Dostupné z: <http://www.vyzkum-mladez.cz/zprava/1378729855.pdf>. S. 78

150 MINISTERSTVO VNITRA ČR. *Zpráva o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území České republiky v roce 2015 (ve srovnání s rokem 2014)* [online]. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, odbor bezpečnostní politiky a prevence kriminality oddělení analýz a strategií, 2016. [vid. 2016-08-27]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/soubor/zprava-o-situaci-v-oblasti-vnitri-bezpecnosti-a-verejneho-poradku-na-uzemi-cr-v-roce-2015-ve-srovnani-s-rokem-2014.aspx>. S. 8

snaha se problémům vzdálit může obět' přivést až k anorexii, sebepoškození, braní drog, či dokonce sebevraždě.¹⁵¹

Jedním z dalších mnoha faktorů podmiňujících potřebu „uniknout“ je zneužívání. Tímto slovem se označuje úmyslné ubližování dítěti některým ze členů rodiny nebo známým. Zneužívání dítěte je považováno za syndrom. Docházelo však k rozličným druhům poškozování mladého jedince, a tak z kategorie zneužívání byl vyčleněn i druhý syndrom, je jím „zanedbávání dítěte“. V tomto případě se jedná o pasivní formu ubližování dítěti. Zneužívání dítěte se týká fyzické formy interakce a může nabýt i sexuální podoby.

S příchodem konzumní společnosti přišla řada problémů, která ohrožuje výchovu jinými způsoby, než na které byli rodiče současné generace mladistvých připravováni. Ve výchově s každým uplynulým rokem vystávají nové podněty, které ji ohrožují. Děti jsou na rozhraní a často ani řádná a mravná výchova nezamezí tomu, aby ne jeden jedinec neodolal pokušením, která skýtá hédonistický způsob života.

3.3.2 Vliv konzumního hédonismu na výchovu

„Hédonismus byl filosofický směr ve starověkém Řecku v první polovině 4. století př. n. l., který spatřoval cíl života a nejvyšší štěstí v duševních a tělesných slastech a požitech. Jednotlivec jich rozumně využívá, aniž by toužil po slávě“.¹⁵²

Slovo hédonismus pochází z řeckého výrazu pro rozkoš či slast. Tento způsob života zastává „názor, že slast je účelem života“.¹⁵³ Aristippos, zakladatel hédonistické školy, věřil, že slast je životní cíl, ke kterému by se měla upínat lidská vůle. Vše, co působí slast a rozkoš, považoval za dobro, to, co naopak přináší strasti, je zlo. Podle jeho

---

151 LIVINGSTONE, S., HADDON, L., GÖRZIG, A., ÓLAFSSON, K. *Risks and safety on the internet: The perspective of European children. Full Findings* [online]. London: LSE, 2011 [vid. 2016-08-10]. Dostupné z: <http://eprints.lse.ac.uk/33731/>. S. 7

152 HLADÍK, J., pozn. 41, s. 86

153 OTTO, J. *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. V Praze: J. Otto, 1896. S. 1018

filozofie nám nemá stačit pouze okamžité uspokojení, ale máme se pokoušet účastnit se mnoha příležitostí, které nám slast přináší.¹⁵⁴

Hédonismus se pojí se jménem Epikúros a hnutím epikureismus. V jeho době byla za největší dobro považována schopnost zbavit se strachu ze smrti a bohů a dostupnými prostředky zajistit vlastní spokojenost. Epikúros navzdory tomu věděl, že jakékoli nadměrné překročení slasti může mít neblahé následky, stále však viděl štěstí jako cíl života, viděl tak ovšem štěstí individuální.¹⁵⁵ Podle něj se zájem života soustředí na osobní potěšení, a pokud to není nutné, věcem veřejným se nevěnuje. Byl si ale vědom, že k dosažení štěstí musí být dodržována jistá pravidla. Člověk má hledat štěstí v možnostech života a snažit se zbavit bolesti a strachu. „Naopak vůči různým rozkoším musí být ostražitý, protože většina z nich mu způsobí následnou bolest a trápení“. „Štěstí, cíl každého života, je pro Epikúra životní pocit přítomné chvíle, který si člověk nesmí nechat pokazit ani strachem z budoucnosti“.¹⁵⁶

Tato životní filozofie se také zachovala a opět se vynořila v životech konzumentů. Ti se snaží své problémy řešit tak, že sami sebe rozptýlí a na čas na ně zapomenou. Toto rozptýlení spočívá ve hře a užívání si. Lipovetsky udává, že přes všudypřítomný hédonismus „síli neklid, frustrace, společenský i osobní pocit ohrožení“. Baudrillard však uvádí, že „konzumentství se definuje jakožto výlučný protiklad slasti“.¹⁵⁷ Lipovetsky s Baudrillardem ale nesouhlasí, věří, že největší hnací silou konzumní společnosti je právě touha po slasti. Ta se nejvíce odráží ve volném čase jedinců, kteří za něj utrácejí čím dál tím větší finanční obnosy, od návštěv zábavních parků, restaurací či poslechu hudby až k času strávenému u televizorů.¹⁵⁸ Tento styl života vznikl spojením masové spotřeby a modernismu. Naše kultura se zaměřuje na vlastní Já, spontánnost a požívačnost. „Hédonismus se stává "osou" moderní kultury“.¹⁵⁹

---

154 OTTO, J. *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. V Praze: J. Otto, 1889. 710-711

155 SOKOL, J. *Etika a život: pokus o praktickou filosofii*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2010. ISBN 978-80-7429-063-3. S 114

156 Tamtéž, s. 115

157 Baudrillard in LIPOVETSKY, pozn. 18, s. 69

158 LIPOVETSKY, G., pozn. 18, s. 70

159 LIPOVETSKY, G. *Éra prázdnoty: úvahy o současném individualismu*. V čes. jaz. vyd. 3. Přeložil Helena BEGUIVINOVÁ. Praha: Prostor, 2003. Střed. ISBN 80-7260-085-0. S. 116

Dříve byl hédonismus stylem života několika málo umělců, kteří odmítali měšťanský životní styl, dnes se však hédonismus stal „ústřední hodnotou“ naší společnosti. „Postmodernismus se svým kulturním a politickým radikalismem a silným hédonismem projevil své hlavní rysy v šedesátých letech; studentské bouře, kontra-kultura, móda marihuany a LSD, sexuální revoluce, ale i filmový a časopisecký porno-pop a stoupající vlna násilí a krutosti ve filmech - běžná kultura se naladila na vlnu svobody, rozkoše a sexu“, hédonismus v naší kultuře tudíž není nic revolučního.¹⁶⁰

Hédonismus se dále odráží v touze po luxusním životě a módě. Ta vždy odrážela „ducha společnosti“.¹⁶¹ Hlavním principem módy bylo a je napodobit okolí.¹⁶² Tento styl života se dále promítá i do konzumace vybraného jídla¹⁶³ a gurmánství.¹⁶⁴ Móda, stravování, to vše reflektuje naši finanční situaci, nejedná se zde o hledání praktičnosti nebo uspokojování potřeb, ale o prestiž.¹⁶⁵ Móda společně s luxusem slouží jako maska,¹⁶⁶ proto není divu, že jednotlivým třídám odpovídají určité životní styly.¹⁶⁷

Hédonismus se vyznačuje „utrácením, užíváním si života a celkovým důrazem na emocionalitu, prožívání a shromažďování požitků“. Právě shromažďování zážitků se promítá ve volném čase jedinců a otevírá možnosti zážitkového průmyslu. Dochází ke snaze nabízet konzumentům individuální zážitky a emocionalitu.¹⁶⁸

---

160 Tamtéž, s. 144

161 KUBÁTOVÁ, H., pozn. 101, s. 186

162 Tamtéž, s. 187

163 Tamtéž, s. 188

164 Tamtéž, s. 189

165 Veblen in KUBÁTOVÁ, H., pozn. 101, s. 193

166 KUBÁTOVÁ, H., pozn. 101, s. 195

167 Tamtéž, s. 197

168 ROUBAL, O. *Chceme si užívat! Vyrostla nová skupina zákazníků, která mění marketingové strategie firem* [online]. Praha: Psychologie Dnes, 2011, č. 4, s. 28-31. [vid. 2016-08-26]. ISSN 1212-9607. Dostupné z: <http://portal.cz/casopisy/pd/ukazky/chceme-si-uzivat-/44242/>

4 Fenomén úniku

Jak již bylo řečeno, součástí života v konzumní společnosti jsou četné problémy, od kterých konzument hledá únik, neboť „má přístup ke stále početnějším a častějším slastem a může si užívat nesčetných forem volnosti, úniku a změny. Spotřeba tohoto typu sice není synonymem osobního blaha, ale přesto mnohdy přináší reálné uspokojení“. Všechny formy úniku „jsou nedílně spjaty s lidskou touhou a právě z nich se především odvíjí hyperkonzumní spirála“.¹⁶⁹

Konzum, nejenže ovlivňuje společnost, ale klade neustále nové požadavky na vzdělání a výchovu dítěte. Mimo jiné vede k hédonismu. Všechny tyto patologické jevy, od sebepoškozování po konzumaci omamných látek, mohou dítěti „sloužit jako strategie zvládnání zátěže, technika k navození relaxace, únik od bolestivé reality nebo daň za sociální interakci“.¹⁷⁰ Tyto jevy jsou indikátorem duševní nepohody, která „vyžaduje pozornost odborníků“.¹⁷¹ Neustálé změny ovlivňují všechny generace ve společnosti, dokonce i rodiče, kteří následně působí na své děti a naopak. Uzavřený kruh mezigeneračního ovlivňování působí na psychiku jednotlivců a někteří jedinci si pro řešení svých obtíží vyberou často krajní řešení. Na vzniklé výchovné problémy je také složité najít vhodné řešení, neboť patologická činnost bývá před zraky rodičů a jiných výchovných autorit, ať již cíleně, či nikoli, skryta. Některá krajní řešení však mohou být pro výchovnou autoritu jasným symbolem „volání o pomoc“.

4.1 Sebeпоškozování

V současné době dochází k nárůstu psychických obtíží. Ve společnosti, která se označuje za šťastnou, se „množí deprese“, pokusy o sebevraždu, úzkost a „konzumace psychotropních léků“. „Je zřejmé, že čím více triumfuje svět konzumerismu, tím častější jsou projevy rozkladu mentálního života, psychologických útrap a neschopnosti žít“.¹⁷² K depresím vede styl života, který člověka uzavírá do jeho ulity, ve které si své

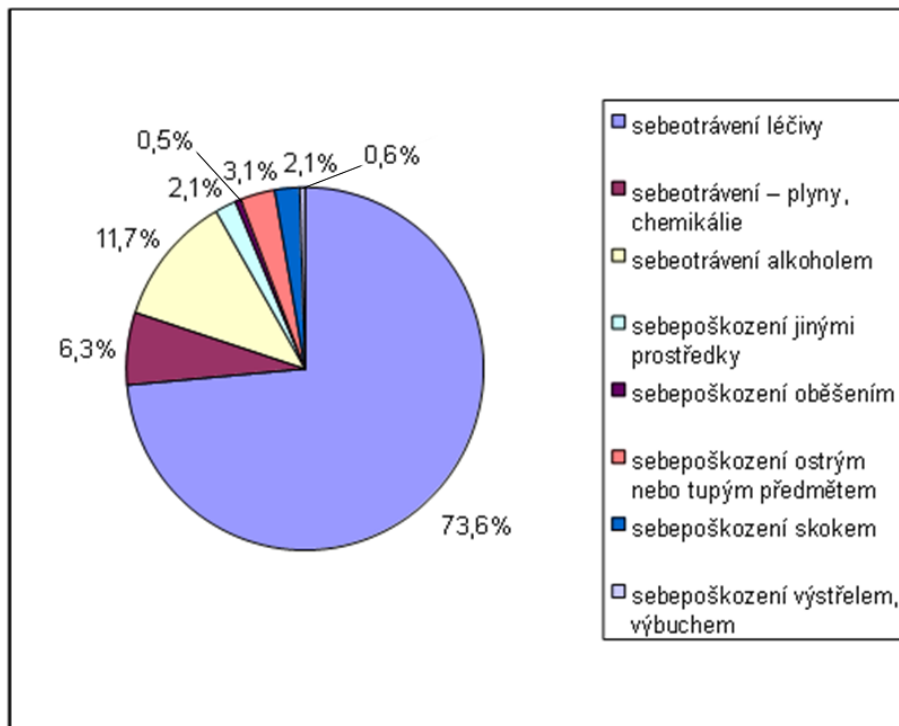
¹⁶⁹ LIPOVETSKY, G., pozn. 18. s. 20

¹⁷⁰ KRIEGELOVÁ, M. *Záměrné sebepoškozování v dětství a adolescenci*. Praha: Grada, 2008. ISBN 8024723336. S. 9

¹⁷¹ Tamtéž, s. 10

¹⁷² LIPOVETSKY, G., pozn. 18, s. 221

problémy musí vyřešit zcela sám bez pomoci ostatních. Dále je na vině rozšiřující se okruh tužeb jedince. Stanovený vzor blahobytu jedinci ukazuje nenaplněnost jeho nadějí a tužeb.¹⁷³ Právě proto je velkým problémem konzumní společnosti „hmotný nedostatek, který člověku brání cokoli plánovat do budoucna“.¹⁷⁴

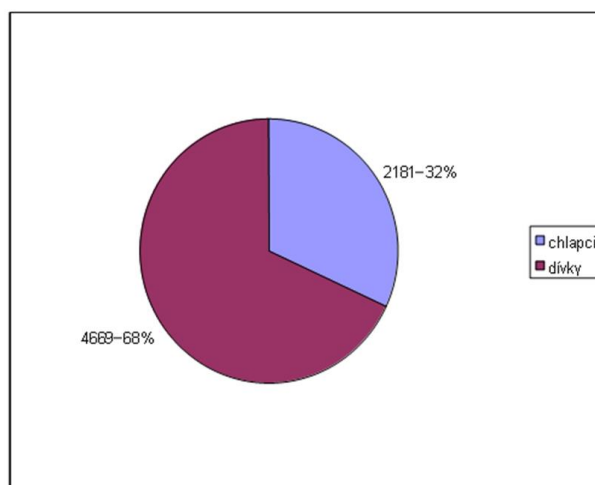
Graf 1: Způsob sebeškození

Sebeškozování poskytuje únik od psychické bolesti tím, že ji přenesse na bolest fyzickou. Celých 90 % lidí, kteří zvolili tento způsob úniku, se k sebeškozování začalo uchýlovat během puberty či adolescence. Padesát procent těchto jedinců se začalo sebeškozovat kolem 14. roku života a pokračovalo až za hranici roku dvacátého. Mnohdy je těžké tyto sebedestruktivní činy odhalit, neboť jejich stopy bývají zakrývány pomocí určitého typu oblečení či doplňků. Sebeškozování jde ruku v ruce s poruchami příjmu potravy, depresemi, úzkostnými stavy či užíváním omamných látek. Do sebeškozování se řadí mnoho praktik. Mezi nejčastější patří například narušování povrchu těla řezáním do pokožky či poškozování ohněm. Dále sem řadíme i

173 Tamtéž, s. 222

174 Tamtéž, s. 219

znovuotevírání ran, otloukání vlastního těla o rozličné objekty, lámání kostí nebo určité formy trhání vlasů (viz Graf 1).¹⁷⁵

Graf 2: Porovnání sebepoškozování u chlapců a dívek

Výzkum tohoto patologického chování proběhl ve spolupráci s Ústavem zdravotnických informací, statistiky a Ministerstvem zdravotnictví ČR. Hodnocena byla data z období mezi rokem 2000 a 2010, ale zahrnovala pouze děti hospitalizované. Bylo zaznamenáno 7 223 „případů úmyslného sebepoškozování dětí“.¹⁷⁶ Došlo se k závěru, že dívky tvoří převážnou část hospitalizovaných dětí, celých 68 % (viz Graf 2).

Z výsledků je pozorovatelná vysoká souvislost mezi věkem, pohlavím a četností výskytu sebepoškozování. Nejnáchylnější jsou dívky mezi patnáctým a osmnáctým rokem života. Jako nejčastější způsob sebepoškozování bylo vyhodnoceno „sebeotrávení

---

175 GLUCK S. *Self Injury, Self Harm Statistics and Facts. Healthyplace* [online]. 2. rozš. a aktual. vyd. 2012 [vid. 2016-08-12]. Dostupné z: <http://www.healthyplace.com/abuse/self-injury/self-injury-self-harm-statistics-and-facts/>

176 PRŮCHOVÁ, D. *Úmyslné sebepoškozování dětí v České republice – hospitalizované děti (v datech ÚZIS z období let 2000–10)* [online]. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích: Zdravotně sociální fakulta, Ústav zdravotně sociální práce, 2012. [vid. 2016-08-28]. Dostupné z: [http://casopis-zsfju.zsf.jcu.cz/prevence-urazu-otrav-a-nasili/clanky/2~2012/203-umyslne-sebeposkozovani-deti-v-ceske-republice-%E2%80%93-hospitalizovane-deti-\(v-datech-uzis-z-obdobi-let-2000%E2%80%9310\)](http://casopis-zsfju.zsf.jcu.cz/prevence-urazu-otrav-a-nasili/clanky/2~2012/203-umyslne-sebeposkozovani-deti-v-ceske-republice-%E2%80%93-hospitalizovane-deti-(v-datech-uzis-z-obdobi-let-2000%E2%80%9310).). S. 152

léčivý“ s celkovým počtem 5 314 případů.¹⁷⁷ V největší míře bylo sebepoškození páčáno v místě domova či jiné obytné instituce.¹⁷⁸

V krajních případech se jedinec uchýlí až k nenávratnému řešení svých problémů, jakým je sebevražda. Jedinec se k ní často uchýlí v případě víry, že smrt nemůže být horší než to, co teď je, nebo kde se právě nachází.¹⁷⁹

4.2 Návykové látky

Konzumní společnost je stavem, „kdy se využití opojných látek stává běžnou věcí“.¹⁸⁰ Na návykové látky je takto pohlíženo, přestože jsou demonizované a jejich užívání je všeobecně spojováno s „peklem závislosti a smrti, s vězením a zločinem“. Rozšíření drog je důsledkem „ochabnutí spojovacích a sociálních faktorů, společenského tříštění a rozmachu mezinárodních zločineckých organizací“.¹⁸¹ „Příčinou ohromného rozmachu drog jsou síly, které tříští společenské a mentální struktury, hluboká citová zranitelnost a expanze vnitřní trýzně, jak ji vyvolává extrémní individualizace životních stylů“. Projevuje se zde problematika vztahu nejen k okolí, ale i k sobě samému.¹⁸²

V konzumní společnosti se zcela nepodařilo „vyhladit všechny formy opojení, extáze, transu a vybičovaného vnímání. Alkohol, drogy i slavnostní „veleakce“ dokazují, že ztráta legitimacy není totéž co naprosté vymizení“,¹⁸³ dokladem tohoto tvrzení je fakt, že právě návykové látky jsou jednou z nejvíce rozvinutých větví hédonismu.

---

177 Tamtéž, s. 153

178 Tamtéž, s. 154

179 MATOUŠKOVÁ, I. Aplikovaná forenzní psychologie. Praha: Grada (Psyché), 2013. ISBN 978-80-247-4580-0. s. 221

180 LIPOVETSKY, G., pozn. 18, s. 276

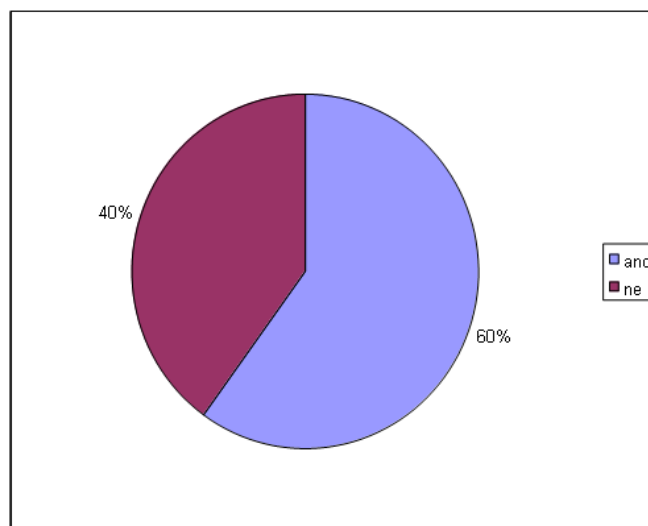
181 Tamtéž, s. 275

182 Tamtéž, s. 276

183 Tamtéž, s. 273

4.2.1 Drogy

Lipovetsky uvádí, že se zvyšují počty dospívajících, kteří mají zkušenosti s marihuanou, „tu zkušenost má každá druhá dívka a dva ze tří chlapců ve věku osmnácti let. Skoro 5 % mladých lidí již okusilo LSD, kokain nebo extázi a 10 % vyzkoušelo fetování“. V poslední době se šíří tzv. hromadná toxikomanie, „kdy uživatelé simultánně nebo postupně smísí několik produktů, aby zbořili zábrany a usnadnili navazování vztahů“.¹⁸⁴ Matoušková upozorňuje, že majorita experimentů s drogami se odehrává mezi patnáctým a devatenáctým rokem života. V posledních letech však věk experimentátorů klesá a děti kolem dvanáctého roku nejsou výjimkou. Dále uvádí, že první experimenty, kterých se mládež účastní, zahrnují primárně alkohol a nikotin, tedy drogy, které jsou „vysoce společensky tolerované“. Zároveň upozorňuje na návrat trendu inhalování rozpouštědel.¹⁸⁵

Graf 3: Procentuální množství kuřáků mezi dotazovanými

Výzkum v Brně z roku 2010 sledoval užívání návykových látek u romských dětí, „které žijí v lokalitách označovaných za sociálně vyloučené“.¹⁸⁶ Výsledky byly

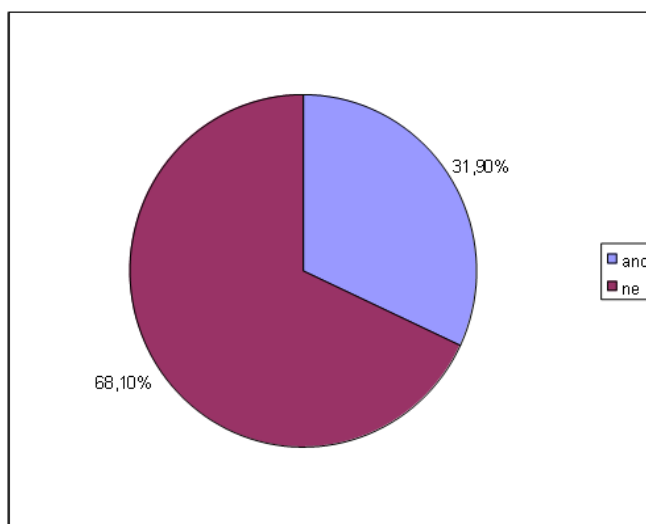
¹⁸⁴ Tamtéž, s. 274

¹⁸⁵ MATOUŠKOVÁ, I., pozn. 179, s. 35

¹⁸⁶ SOCIOFACTOR S.R.O. *Metodika výzkumu užívání návykových látek mezi mládeží v sociálně vyloučených lokalitách* [online]. Ostrava: SocioFactor, Úřad vlády, Odbor pro sociální začleňování (Agentura pro sociální začleňování v romských lokalitách), 2010 [vid. 2016-08-

následující. Ke kouření cigaret se doznalo 60 % dotazovaných (viz Graf 3),¹⁸⁷ jednalo se však o souhrn všech žáků včetně těch, kteří měli s cigaretami pouze ojedinělou zkušenost. Za pravidelné kuřáky se z dotazované skupiny dalo označit 17 % žáků z celkového počtu. Tito žáci si již vytvořili závislost na nikotinu.¹⁸⁸ Z výzkumu vyšlo najevo, že žáci mají nejčastěji první zkušenosti s cigaretami mezi šestým a čtrnáctým rokem života.¹⁸⁹

Další položkou výzkumu bylo užívání marihuany. Zde mělo zkušenost s konzumací 31,9 % dotazovaných (viz Graf 4).¹⁹⁰ Užívání marihuany se váže na „vágní způsoby trávení volného času“.¹⁹¹ První experimenty se odehrávají mezi desátým a patnáctým rokem života.

Graf 4: Procentuální množství uživatelů marihuany mezi dotazovanými

Dále bylo zkoumáno inhalování těkavých látek – toluenu, ředidla a lepidla. Zkušenost s těmito látkami uvedlo 7,9 % dotazovaných, průměrně pak zkušenosti získali během desátého roku života (viz Graf 5).¹⁹²

10]. Dostupné z: <http://www.socialni-zaclenovani.cz/dokumenty/ostatni/metodika-vyzkumu-uzivani-navykovych-latek-mezi-mladezi-v-svl-sociofactor-2010/download>. S. 8

187 Tamtéž, s. 53

188 Tamtéž, s. 54

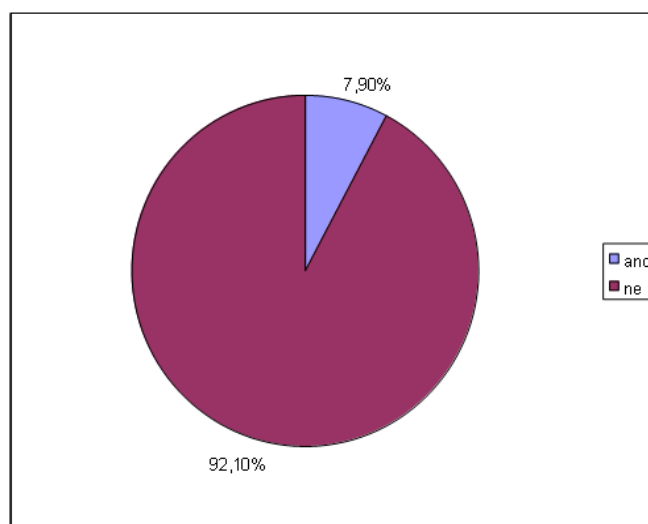
189 Tamtéž, s. 55

190 Tamtéž, s. 60

191 Tamtéž, s. 61

192 Tamtéž, s. 64

Zkušenosti s užíváním pervitinu, heroinu nebo extáze přiznalo 6,1 % dotazovaných a povětšinou se tyto zkušenosti vázaly na experimenty s výše zmíněnými návykovými látkami.¹⁹³ Průměrný věk první konzumace činil třináct let.¹⁹⁴

Graf 5: Procentuální množství dotazovaných užívajících těkavých látek

Výzkum objasnil, že cigarety jsou uživateli považovány za nejméně nebezpečnou drogu, následovány jsou alkoholem a marihuanou. Za nejvíce nebezpečnou látku je naopak považován heroin.¹⁹⁵ Bylo zjištěno, že mladiství velice často získávají návykové látky prostřednictvím přátel či některých členů rodiny.¹⁹⁶

4.2.2 Alkohol

Jak již bylo zmíněno, konzumenti považují alkohol za jednu z nejméně nebezpečných návykových látek. Zejména proto „v kategorii osmnáctiletých a devatenáctiletých dvě třetiny mladíků“ uvedly, že byli již minimálně jednou pod vlivem alkoholu.¹⁹⁷

---

193 Tamtéž, s. 65

194 Tamtéž, s. 66

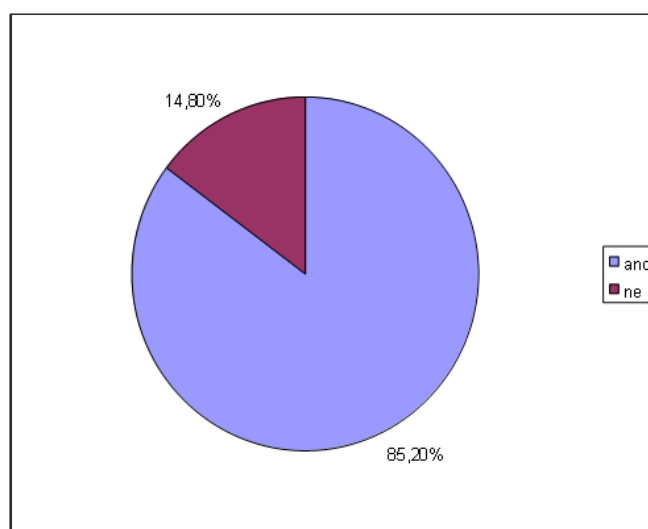
195 Tamtéž, s. 68

196 Tamtéž, s. 72

197 LIPOVETSKY, G., pozn. 18., s. 274

Dle výzkumu v Brně má s alkoholem zkušenost 85,2 % mladistvých Romů (viz Graf 6). Ukázalo se, že více než polovina dotazovaných konzumovala alkohol v době 30 dní a méně před výzkumem.¹⁹⁸ První zkušenosti s konzumací alkoholu běžně mladiství získávají mezi pátým a patnáctým rokem života.¹⁹⁹ Je podotýkáno, že žáci, jimž je alkohol podáván rodičovskou osobou či na událostech, jakými jsou oslavy, považují jeho konzumaci za „legitimní, kontrolovanou, tudíž bezproblémovou“.²⁰⁰ Celých 30,7 % dotazovaných uvedlo, že mají zkušenost s „úplným stavem opilosti“.²⁰¹

Graf 6: Procentuální množství dotazovaných konzumujících alkohol

4.3 Kriminalita

Mládež si osvojuje normy konzumentství, ale některým jedincům „existenční nejistota a chudoba brání“ v jejich realizaci. Vzniká rozpor, který je ještě více podněcován vznikající frustrací a může vést až k „protizákonnému chování“. Mládež zažívající existenciální nejistotu si přestupky obhájí jako prostředek k dosažení plnohodnotné účasti na konzumním životě.²⁰² „Zločinnost mládeže je sice jedním z

198 SOCIOFACTOR S.R.O., pozn. 186, s. 57

199 Tamtéž, s. 58

200 Tamtéž, s. 59

201 Tamtéž, s. 60

202 LIPOVETSKY, G., pozn. 18, s. 212

důsledků bankrotu společenských hnutí, ale je také nutným prvkem společenského světa“, který za základ životního stylu určil peníze. Mládež frustrovaná nastolenou situací vnímá „delikvenci jako běžný způsob života“ ve světě, kde nemůže žít jako ti ostatní.²⁰³

Kriminalita je jedním z vážných problémů týkajících se dětí a mladistvých. Podle nedávných výzkumů však vyšlo najevo, že v roce 2015 oproti předchozímu roku klesla, jak u dětí do patnácti let, tak i u mladistvých. Z protiprávních aktů se nezákonná činnost promítala zejména v majetkové kriminalitě. Děti do patnácti let spáchaly 1 308 skutků, mladiství pak 2 749. Odsouzených mladistvých bylo v roce 2015 celkově 1 400, nejčastěji byli odsouzeni právě za zmíněnou majetkovou kriminalitu. Dále došlo mezi mladistvými k nárůstu distribuce a konzumace omamných látek, zejména marihuany a metamfetaminu.

Kriminalita se vlivem technického pokroku šíří i do virtuálního světa a nové druhy kriminality se pojí s pohybem mladistvých v kyberprostoru. K tomuto „přesunu“ dochází vlivem rozšíření internetových sítí, s tím narůstá ohrožení důvěřivých dětí na internetu.²⁰⁴ Rozmáhá se novodobý fenomén, kyberšikana. Kriminalita na sítích se v současné generaci šíří velkou rychlostí a pachatelé této trestné činnosti si často neuvědomují důsledky svých skutků. Na závěr je nutné konstatovat, že trestné činy jdou často ruku v ruce s užíváním omamných látek nebo s jinou nezákonnou činností.²⁰⁵

4.4 Virtuální svět

Největším kontrolorem životů lidí se v dnešní době stal právě digitální svět. „Ještě radikálnější proměnu navozuje kyberprostor, podněcující k abstraktní komunikaci, ve které je druhý člověk pouhou informací, virtuální identitou bez těla a tváře. Svět technické rychlosti tak splývá s mizením reality světa, chvatným zánikem hmatových a smyslových vjemů a digitalizací lidského prožívání. Nastává „ztráta světa a těla“ a odtělesnění vizuality i slastí obecně; éra výkonnosti rodí tělo bez těla“. „Kyberprostor každému dovoluje pohrávat si s osobní identitou, cokoli říci beztrestně, být současně spatřen a vejít do okamžitého kontaktu s ohromným množstvím neznámých, čímž

---

203 Tamtéž, s. 213

204 MINISTERSTVO VNITRA ČR, pozn. 149, s. 8

205 Tamtéž, s. 9

vytváří pohodlí nového druhu, pohodlí, jež nese zároveň rysy vyhroceného soukromí i vyhroceného pobytu na veřejnosti“.²⁰⁶

Jak vůbec dochází k úniku do virtuálního světa? Naše doba staví na přemíře informací a někteří jedinci si zvolí „únik do virtuálního světa“ jako východisko – jako úlevu od přehlcení. V tomto světě ale naneštěstí považují to, co najdou za pravdivé, od zavádějících zpráv až po informace, které jim po sociálních sítích sdělují jejich přátelé. Závislost na virtuálním světě roste a lidé „postupně ztrácejí schopnost informace sami zpracovávat“.²⁰⁷ Používání technologií vede jedince ke zrychlování tělesných i duševních procesů. Toto zrychlování vede k potřebě častého střídání činností, dále pak k poruchám pozornosti, kdy se jedinec nedovede jedné činnosti věnovat déle než jen po omezený čas. Realita se stává čím dál tím složitější, ale myšlení lidí se stále zjednodušuje.²⁰⁸

Vašina upozorňuje, že virtuální svět nám velice často pomáhá v každodenním životě, „ale vsadíme-li na únik z reality do virtuálního života a na vnější projevy reálného světa kolem nás, ztrácíme pak něco mnohem hlubšího, něco, co se může týkat samé podstaty“.²⁰⁹

„Videohry, internetová chaty, elektronické travestie subjektivity, potřeba komunikovat, aby se komunikovalo“.²¹⁰ Toto je pohled na současnou situaci jedinců pohybujících se po virtuálním světě. Navzdory tomu „studie z posledních let ukázaly, že virtuální vztahy nepředstavují pro osobní kontakt žádnou hrozbu, nýbrž obě sféry se doplňují: jedinci, kteří často využívají internetu, udržují i svazky off-line anebo se snaží rozšířit okruh reálných známých“.²¹¹ Ale i přesto, že „technická zařízení nám sice usnadňují život“ a komunikaci, snižují intenzitu „dosaženého potěšení, naše existence, naplněná pohodlím, je chudá na pozitivní slasti“.²¹² Stejně tak „v softwarovém vesmíru,

---

206 LIPOVETSKY, G., pozn. 18, s. 251

207 BUJNA, T. *Spojovat či rozdělovat?: [organizování, koordinování a sdílení informací]*. Praha: Management Press, 2015. ISBN 9788072612789. S. 213

208 Tamtéž, s. 203

209 VAŠINA, L. *Komparativní psychologie*. Praha: Grada, 2010. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-2847-6. S. 157

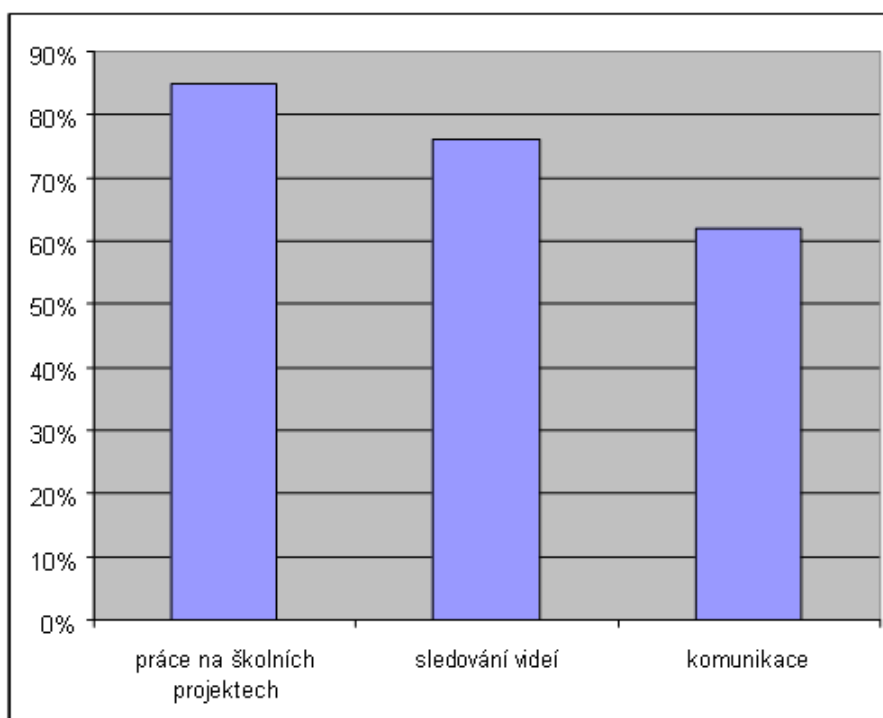
210 LIPOVETSKY, G., pozn. 18., s. 138

211 Tamtéž, s. 161

212 Tamtéž, s. 176

kde je cestování světelnou rychlostí běžné, je možné prostor překonávat v doslova nulovém čase, rozdíl mezi hodně daleko a přímo tady tu postrádá význam“. Prostor ztrácí význam.²¹³ „Rychlost softwarového času blízká okamžitosti je předzvěstí úplného znehodnocení prostoru“.²¹⁴

Blinka uvádí, že věk uživatelů internetu se snižuje, avšak nutno poznamenat, že rysy nadměrného užívání internetu se vyskytují až u jedinců starších.²¹⁵ Přestože děti mají stále úzký vztah s nukleární rodinou a jejich činy jsou kontrolovány, stále se zde vyskytuje nebezpečí vyrůstající z jejich nezkušenosti s virtuálním světem, zároveň jsou, na rozdíl od starších jedinců, ohrožovány jejich vztahy s vrstevníky.²¹⁶

Graf 7: Způsob využití internetu dotazovanými

213 BAUMAN, Z. *Tekutá modernita*. Přeložil S. M. BLUMFELD. Praha: Mladá fronta, 2002. ISBN 80-204-0966-1.

214 Tamtéž, s. 189

215 BLINKA, L. *Online závislosti: jednání jako droga? : online hry, sex a sociální sítě : diagnostika závislosti na internetu : prevence a léčba*. Praha: Grada (Psyché), 2015. ISBN 978-80-210-7975-5. S.

91

216 Tamtéž, s. 92

V rámci výzkumu Evropské unie, kterého se účastnilo 25 142 dětí ve věku 9-16 let, vyšly najevo následující poznatky. Celých 93 % mladistvých používá internet minimálně jednou za týden a 60 % navštěvuje webové sítě každý den. Nejběžněji dotazovaní internet používají doma. Z pohodlí domova ho používá 87 % mladistvých a celých 63 % ho používá i ve škole. Internet slouží ve velké míře, od práce na školních projektech (85 %), hraní počítačových her (83 %), sledování videí (76 %) až ke komunikaci (62 %). Způsob využití internetu dotazovanými ilustruje Graf 7. Celých 59 % mladistvých má vytvořený profil na sociálních sítích, z nich má 26 % profil otevřený pro veřejnost.²¹⁷ Dvanáct procent dotazovaných uvádí, že mají zkušenost s kyberšikanou. Toto on-line šikanování může vést k anorexii, sebepoškozování, braní drog, či dokonce sebevraždě.²¹⁸ Zároveň je uvedeno, že mnoho dětí je ochotno se setkat s neznámým člověkem, kterého „potkali“ on-line, což je vystavuje velice pravděpodobnému nebezpečí. Zároveň 14 % nezletilých sleduje internetovou pornografii.²¹⁹ Velkým problémem, který se pohybu dětí a mladistvých na internetu týká, je zjištění, že rodiče si často vliv kyberprostoru na děti ani neuvědomují a aktivity svých potomků ani nesledují.²²⁰

4.4.1 Sociální sítě

Dalším faktorem působícím na naše zakořenění ve virtuální realitě je změna v soukromé a veřejné sféře. Soukromé postupně ovládá veřejný prostor, „vytlačuje a vyhání vše, co nelze plně a beze zbytku vyjádřit jazykem privátních obav, starostí a cílů“. „Pro jedince nepředstavuje soukromý prostor více než jakési obrovské plátno, na které se promítají soukromé starosti“. Zde se jedinec vyznává ze svých tužeb a obav. Ujišťuje se, že ostatní řeší stejná životní úskalí – „jsou stejní jako on“.²²¹ Hranice mezi soukromým a veřejným se ztenčují. Veřejná sféra se začíná definovat jako oblast, v „níž se odehrávají, veřejně předvádějí a sledují naprosto soukromá dramata“. „Veřejný zájem“ vyžaduje „hrát takováto dramata na veřejnosti“, a tudíž i „takováto privátní představení“ sledovat. Tento „trend“ se stále rozšiřuje a stává se pro naši společnost

---

217 LIVINGSTONE, S., HADDON, L., GÖRZIG, A., ÓLAFSSON, pozn. 151, s. 5

218 Tamtéž, s. 7

219 Tamtéž, s. 6

220 Tamtéž, s., 7

221 BAUMAN, Z., pozn. 213, s. 67

„přirozeným“.²²² Veřejně prezentované vzory nám tak slouží jako šablona k nápodobě. Ta vede nakonec k závislosti. Její „podstata je jednoznačná: začal jsem, ale nedokážu skončit“.²²³

Výzkum „Narcismus a sociální sítě“ od dvojice Laura E. Buffardi a W. Keith Campbell na universitě v Georgii se zabýval sledováním profilových stránek webové domény Facebook. Tyto stránky byly podrobeny zkoumání a následně účastníky výzkumu hodnoceny. Narcismus u uživatelů předpokládal vyšší aktivitu na zmíněných sociálních stránkách a zároveň zvýšenou míru „propagace“ sebe sama. Ve výzkumu byla zohledněna zejména četnost sociálních interakcí či fotodokumentace vyskytující se na profilu. Mladí lidé se ve velkém množství zaměřují na internet, zejména na sociální sítě, jako je MySpace (výzkum provedený Stonem) nebo již zmíněný Facebook (výzkum provedený Geistem). Atraktivita těchto stránek spočívá v tom, že uživatelé nabízejí možnost vytvořit si vlastní stránku, sdílet informace spojené se samotnými uživateli, spojovat se a interagovat s ostatními uživateli.²²⁴

Jedním z cílů výzkumu bylo pozorování vztahu mezi narcismem a sociálním chováním. Narcismus je spojen s přemírou pozitivního sebepojetí.²²⁵ Narcisté nehledají hluboké a vřelé vztahy, nýbrž své přátelské kontakty využívají ke svým účelům, jak se domnívají Morf a Rhodewalt. Narcismus je spojen s formováním povrchních přátelství, která jsou dále využívána za účelem sebeprosazení. Z tohoto důvodu jsou sociální sítě pro narcisty ideální. Jedinci tu mohou udržovat povrchní přátelství a zároveň prezentovat osobní informace bez kontroly.²²⁶ V podstatě je jim umožněno manifestovat svoji osobnost na webových stránkách.

---

222 Tamtéž, s. 112

223 Tamtéž, s. 217

224 BUFFARDI, L. E., CAMPBELL, W. K. Narcissism and Social Networking Web Sites. *Personality and Social Psychology Bulletin* [online]. 2008, 34(10), 1303-1314 [vid. 2016-07-24]. DOI: 10.1177/0146167208320061. ISSN 0146-1672. Dostupné z: <http://psp.sagepub.com/cgi/doi/10.1177/0146167208320061>. S. 1303

225 Brown, Zeigler-Hill, Campbell, Rudich, Sedikides, Gabriel, Critelli, Eey, John, Robins, in BUFFARDI, L. E., CAMPBELL, W. K., pozn 224, s. 1303

226 BUFFARDI, L. E., CAMPBELL, W. K., pozn. 224, s. 1304

Výzkumy ukazují, že osobnost člověka se dá spolehlivě určit z jeho webových stránek.²²⁷ Výzkum Marcuse a jeho kolegů se zabíral osobními sociálními sítěmi, neboť jejich popularita stále narůstá na síle. Tato studie se primárně zabývala webovou doménou Facebook, protože je jednou z nejlépe konstruovaných domén. Studie zjišťovala, zdali existuje spojitost mezi narcismem a sociální interakcí, mezi narcismem a obsahem stránek. Hodnotila také schopnost respondentů odhadnout uživatelskou charakteristiku. Posledním cílem výzkumu bylo zjistit, která z prezentovaných složek nejvíce formuje dojem narcismu.

Výzkumu se účastnilo 156 účastníků ve věku mezi 18-23. Z nich 129 souhlasilo s užitím jejich Facebookových profilů v rámci dalšího výzkumu. Zde spolupracovalo 128 hodnotitelů, ve věku mezi 18-26, kteří měli za úkol ohodnotit, jakým dojmem na ně působí webové profily původních zúčastněných. Hodnotící měli za úkol posoudit profily pěti cizích lidí – profilový obrázek, sekci o mně, citáty a „mé fotky“. Všechny sekce byly hodnoceny na škále, kde jim byly přiřazovány pozitivní nebo negativní vlastnosti.²²⁸

Výsledky byly následující: Čím vyšší hodnota na škále narcismu (NPI), tím větší aktivita uživatele na sociálních sítích. Čím vyšší NPI, tím více uživatelé směřovali k sebestředným citátům, zároveň byli shledáni více atraktivními. Respondenti byli tedy schopni odhadnout uživatelskou charakteristiku.²²⁹ Výsledným zjištěním bylo, že čím vyšší narcistní sklony osoba měla, tím více osobních informací sdílela a často byla shledána jako atraktivní.²³⁰

4.4.2 Počítačové hry

Počítačové hry jsou aktuálním fenoménem, který se týká značné části uživatelů počítačové techniky. Fenomén se rapidně rozšiřuje. Dnes je rozšířen do takové míry, že se v podstatě stal novodobým kultem. Uživatelé nejenže sami hrají, ale i sledují novodobé „celebrity“, streamery a youtubery (Let's playery), kteří se hraním počítačových her často profesionálně žijí. Čas strávený na platformách Youtube a

---

227 Marcus, Vazire, Gosling, in BUFFARDI, L. E., CAMPBELL, W. K., pozn. 224, s. 1304

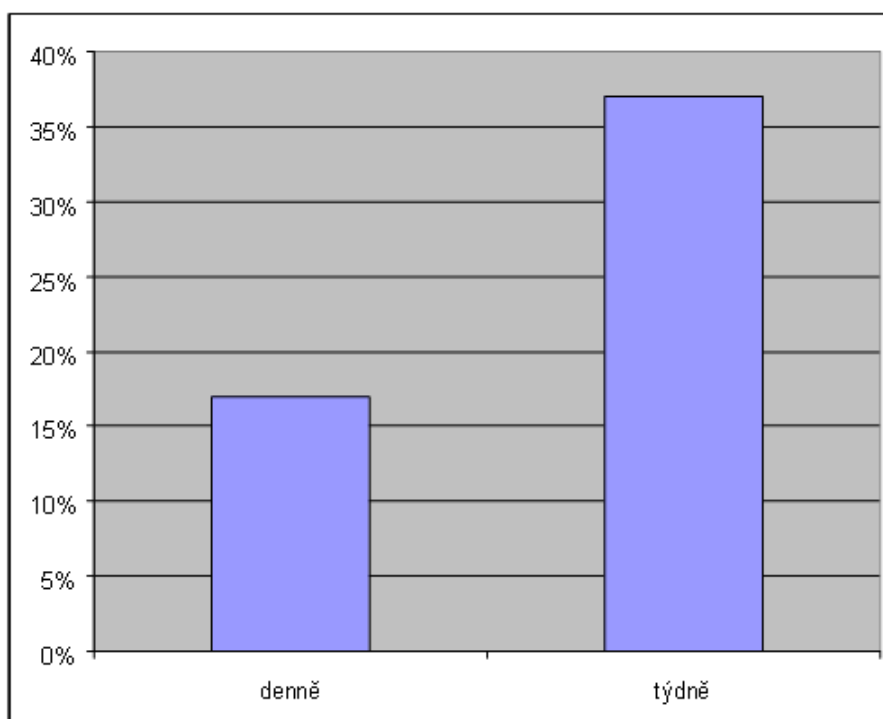
228 BUFFARDI, L. E., CAMPBELL, W. K., pozn. 224, s. 1307

229 Tamtéž, s. 1308

230 Tamtéž, s. 1309

Twitch závratně roste. Mladí lidé jsou svými novými vzory motivováni, finančně je podporují a dobrovolně si hru doporučenou idolem zakoupí a stráví nad ní notnou část svého volného času.

Přestože počítačové hry nepatří přímo mezi hazardní hry, mají s nimi řadu společných rysů. „Například můžeme zmínit existenci her, které jsou označovány jako freemium, které lze hrát na počítačích, tabletech a mobilních telefonech“. U těchto her, které jsou k pořízení zadarmo, není výjimkou, že s postupem času po hráčích požadují mikrotransakce, které mohou dosahovat až poměrně vysokých částek.²³¹ Vzhledem k tomu, že hry si v notné míře zakládají na návykovosti, jsou hráči mnohdy ochotni do hry investovat čas, a dokonce i peníze.

Graf 8: Frekvence hraní počítačových her u dotazovaných

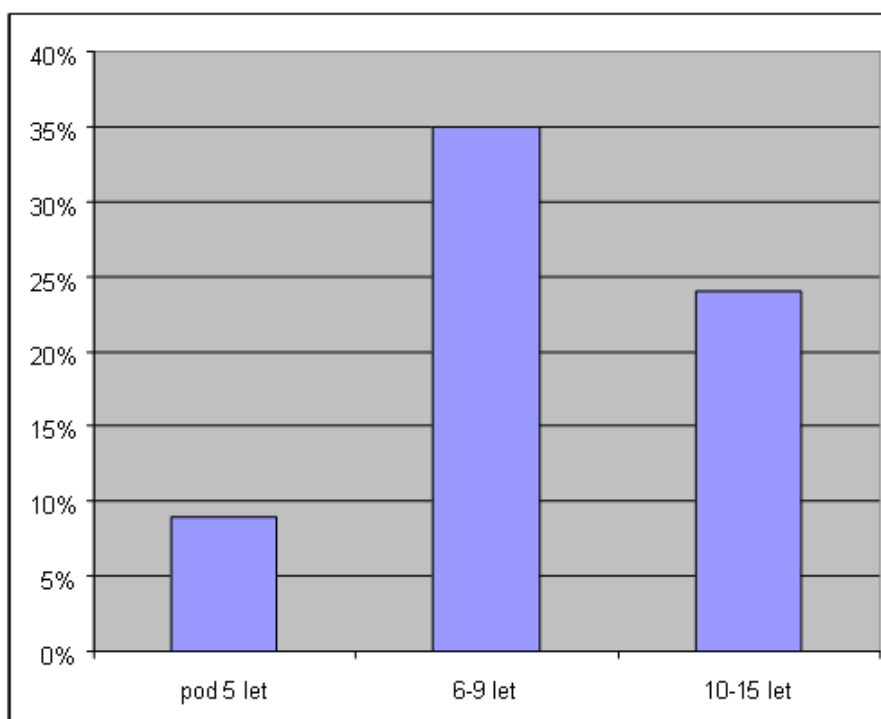
---

231 MRAVČÍK, V., aj. *Výroční zpráva o hazardním hraní v České republice v roce 2015*. [online]. Praha: Úřad vlády České republiky, 2016. [vid. 2016-08-28]. ISBN 978-80-7440-151-0 Dostupné z: https://www.drogy-info.cz/data/obj_files/32148/715/VZhazard2015_web.pdf. S. 39

Výzkumy prokázaly, že stále více dětí ve věku od 5 do 16 let tráví svůj volný čas u počítače právě hraním počítačových her. Denně hraje „17 % dotázaných, ale několikrát týdně je to již 37 %“ (viz Graf 8).²³²

Celých 50 % mladistvých hraje on-line hry. Toto hraní se stává stále rostoucím fenoménem. Nejenže zde hráči hledají únik od reality, ale hledají i nové přátele. Sdružují se do komunit. Hledají v nich pochopení a přijetí od lidí se stejnými problémy. Počet hráčů stále narůstá. Jedním z důvodů je rozšiřující se nabídka nepřeborného množství druhů a typů her, které jsou hráčům často bez omezení dostupné. Mnoho her však využívá systému mikrotransakcí a po určité době přestanou být dostupné zadarmo a jedinci s vytvořenou závislostí jsou ochotni do hry dále investovat.²³³

Graf 9: Míra rodičovského dohledu u dotázaných

232 MAŘÍKOVÁ H. *Základní informace o situaci mladých lidí v České republice Zpráva o mládeži 2013* [online]. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky, 2013. [vid. 2016-08-27]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/mladez/zprava-o-mladezi-2013-1>. S. 38

233 JAKUBIČKA T., *Fenomén online hry. Spomocník* [online]. 2014 [vid. 2016-08-10]. Dostupné z: <http://edunaut.blogspot.cz/2014/09/v-behaviorurldefaultvmlo.html>

Výzkumu konzumerismu v roce 2012, který mimo jiné zkoumal i fenomén počítačových her, se zúčastnilo 651 respondentů ve věku 16-64 let. Výsledky byly následující: 30 % rodičů hraje počítačové hry se svými dětmi a celých 47 % z nich věří, že hraní má na dítě pozitivní dopad. S touto představou se pojí víra ve snížení agrese (37 %), kdežto 18 % respondentů se domnívá, že videohry k agresivitě naopak vedou. Celých 46 % dětí mezi desátým a patnáctým rokem života si videohry kupuje samo bez dohledu rodičů, s tím se pojí zjištění, že celých 55 % z nich si kupuje hry věkově nepřístupné. Rodičům k moderování aktivity dětí má sloužit takzvaný „rodičovský dohled“ anglicky „parental control“, který je avizovaný na obalech videoher. Je nutno poznamenat, že informací ohledně přístupnosti si je vědomo pouze 33 % rodičů a 92 % z nich ví, co jednotlivé znaky znamenají. Není tedy velkým překvapením, že majorita rodičů nemá tušení, jaké aktivity jejich děti na sítích provozují a jaké na ně mohou mít dopady. Šetření prokázalo, že na hraní dětí pod 5 let dohlíží pouhých 9 % rodičů, ve věkovém rozmezí 6-9 je to 35 % rodičů a mezi 10-15 dohled opět klesá na 24 % (viz Graf 9).²³⁴

---

234 INTERACTIVE SOFTWARE FEDERATION OF EUROPE The Videogames in Europe Consumer Study 2012 [online]. 2012 [vid. 2016-08-10]. Dostupné z: http://www.isfe.eu/sites/isfe.eu/files/attachments/czech_republic_-_isfe_consumer_study.pdf

5 Závěr

Proniknutí konzumu do života společnosti bylo zpočátku spojováno s představou pozitivních výhledů do budoucnosti, současně se ale začaly objevovat predispozice k neblahým dopadům, jak na společnost jako celek, tak i na její členy jako jednotlivce, zvláště pak na mladou generaci, děti a mládež. Z názorů mnohých kritiků vyplývá, že do nové éry zjevně vstupují negativní prvky moderny a upevňují ve společnosti své místo. Tato situace se mimo jiné promítla i do výchovy. Současná výchova neodpovídá charakteru doby a příliš si zachovává prvky minulosti. Je proto třeba hledat novou orientaci, nový cíl, který by jedincům ukazoval novou cestu. Pro výchovu to není úkol vůbec snadný, neboť se během let vynořily nové jevy, které výchovu a její aplikaci na život narušují. Pro mnohé mladé lidi v současné době je příznačné, že se při setkání s problémy často uchylují ke krajním možnostem jejich řešení, protože je těžko chápou, a snaží se spíše uniknout a zapomenout. Východiskem se pro ně stává hédonismus, který bohužel vytváří iluzi jakéhosi osvobození.

Je to právě hédonistický únik od všední reality, který určuje, zda a jakým způsobem tito jedinci zapadnou, nebo nezapadnou do okolní společnosti, a odliší je od ostatních. V současné době jsou kladeny specifické požadavky i na osoby, které se snaží žít standardním způsobem, i pro ně je stanovena určitá veřejně uznávaná forma existence. „Lišit se“ tedy znamená, nepodléhat normám společnosti, propagovanému životnímu stylu. Nemít stejné „značkové“ oblečení, nekonzumovat určité jídlo, nenavštěvovat specifické společenské akce, netrávit volný čas jistým způsobem, to vše vyčleňuje zmiňované jedince ze společnosti a sune je na její samotný okraj. Jsou nuceni tvořit si svůj vlastní šťastný svět, stále unikají, a dokonce již od útlého věku zabředají do bludného kruhu konzumu.

V kapitole „Konzumní společnost“ se práce zabývala samotným vývojem společnosti, která se nyní nachází ve fázi společnosti postmoderní. V této souvislosti se zaměřila na konzumní způsob života. Ten nejen proměnil postavení spotřebitelů, ale také prohloubil touhu lidí po spokojeném a šťastném životě. Společně s představami a myšlenkami o smyslu života a naplňování pocitu štěstí se začal prosazovat hédonismus, který spatřuje cíl života a nejvyšší štěstí v duševních a tělesných slastech a požitcích.

Složitost a tíživost společnosti konzumu, která stále více ztrácí rozměr etický, vede často k únikům do virtuální životní reality.

Obecnou příčinu lze spatřovat především v oblasti vztahové. Narušené vztahy v rodinách i mezi vrstevníky a omezená komunikace způsobují, že se děti a mládež snaží své psychické obtíže a úzkosti tlumit a východiskem se stává příklon ke „šťěstí“ zprostředkovanému. Hybnou silou se dnes stala „populární kultura“, která je prezentována tvářemi celebrit, které se mají stát pro masu konzumentů jistými životními vzory.

Konzumní společnost s výrazným rysem plurality hledisek přináší nepřeborné množství možností existence, na které lidé dříve nebyli zvyklí. Avšak konflikty uvnitř společnosti, paradox volby a následný střet se surovou realitou se staly zvláště pro mladou generaci činiteli velice tíživými.

Tématem kapitoly „Konzumní dítě a jeho výchova“ byl vývoj výchovy a otázky související s její problematikou v konzumní společnosti. I nyní by mělo platit, že výchova a vzdělávání byly vždy spojeny s úsilím stávající generace působit záměrně a systematicky na generaci nastupující s cílem utvářet u jednotlivců individuální předpoklady k postupnému získávání určitých společenských pozic, k plnění konkrétních rolí a funkcí, a tedy rozvíjet i schopnosti integrovat se do dané společnosti a kultury a aktivně přispívat k jejich rozvoji. Klíčovou úlohu v procesu socializace by měla plnit rodina, maximálně zodpovědně by se měla chovat zároveň celá společnost.

Současní filozofové výchovy a jiní odborníci – H. Arendtová, Z. Pinc, a jiní – posuzují problematiku výchovy ve světě konzumu velice kriticky. Příznačným rysem je proces neustálých proměn ve všech oblastech, ztrácí se respekt ke starší generaci, nežádoucím způsobem vystupují masmédiá, do života vstupuje svět virtuality, nezdravě narůstá emancipace dětí a mládeže, prosazuje se nebezpečný individualismus a egoismus.

Ve třetí kapitole s názvem „Vliv konzumní společnosti na výchovu“ se analýza soustředila na střet dětského člena společnosti s realitou konzumu a na vliv, který má proměna společnosti na výchovu. Opět se objevují pojmy globalizace, pluralita, egoismus a individualismus. Mladí lidé se stávají středem zájmu komerce a zase jsou aktivní v tomto směru média, která jsou zdrojem manipulace a dezinformací. V těchto souvislostech jsou negativně ovlivňováni i rodiče, takže se snaha vychovávat a vést ke

správným životním vzorům často mívá účinkem. Dochází současně i k proměně komunikace, a to z hlediska frekvence i kvality, která přestává být osobní a stává se technickou. Důsledkem je pak skutečnost, že se děti uzavírají do sebe, nesvěřují se, ani v nouzových situacích, takže se otevírá prostor např. pro šikanu nebo pro zneužívání psychických problémů dětí.

Dalším z problémů je proměna životního stylu. Ten je často skrze výchovu přenášen na děti a mladistvé poměrně mechanicky a nekriticky. Může proto docházet při výchovném působení k rozporům, jejichž důsledkem je to, že se mladí lidé snaží najít svou vlastní cestu, i když nelze vyloučit jistá rizika.

Čtvrtá kapitola, „Fenomén úniku“, podhalila důsledky střetu všední reality a konzumenta a zároveň pak jeho vyústění ve fenomén úniku. Mladý konzument vzniklé životní problémy řeší nejrůznějšími způsoby, od adorace celebrit přes uchylování se do prostorů virtuální reality, kde se snaží zapomenout na problémy skutečného světa, až k formám „úniku“ ohrožujícím život. Může jít o: užívání omamných látek (cigarety, alkohol, různé druhy drog), hédonistický přístup, sebepoškozování, dokonce až sebevraždu. Ve 21. století však bývá nejčastějším způsobem úniku poddání se, již zmíněné, virtuální realitě. Mladí konzumenti se uchylují na sociální sítě a do prostorů online her. Virtuální realita se pro ně stává druhým domovem, pomáhá jim zapomenout na problémy skutečného světa a oprostít se od tíživých pocitů tím, že žijí životem někoho jiného.

Pro současnou společnost je nezbytné, aby se v podmínkách 21. století v plné míře v oblasti výchovy a vzdělání angažovala především rodina, významně pak škola a společnost jako celek. Názory na řešení existujících problémů jsou však velice rozporuplné a nejednotné. Především by se měla prosazovat odbornost a zodpovědnost.

Konzumní společnost a její přesun k postmodernímu způsobu vnímání, měl na společnost velký dopad a způsobil změny, na které nebyla společnost připravena. Největší otevřenou otázkou se zdá být novodobá výchova, která se pod nátlakem společnosti musí neustále proměňovat a vyvíjet. Výchova se snaží dohnat společnost, která se žene mílovými kroky vpřed a neustále vytváří nové podněty a problémy, na které musí výchova hledat řešení. Společnost je vždy před výchovou o krok napřed a výchova se společnosti musí přizpůsobovat, seč jí síly stačí. Otázkou zůstává, zda

existuje možnost, že situace se v budoucnu obrátí a bude to naopak výchova, kdo bude společnost upravovat k obrazu svému.

Výchova se nadále proměňuje a podřizuje době, ve které žijeme. Musí hledat odpovědi na otázky globalizace, přírodních změn, terorismu a dalších nastupujících faktorů. Do školních osnov stále přibývají nově požadované výstupy vzdělávání. A v tom spočívá základní problém. Školy by měly rozvíjet myšlení, měly by naučit mladé lidi o věcech přemýšlet. Veškerá pozornost je totiž zaměřena především na informace se zřetelem ke kvantitě. Od toho je odvozován názor na kvalitu vzdělání a vědění. Musí se ovšem jednat o poznání pochopené.

Mnozí odborníci – H. Arendtová, Z. Pinc, M. Spiter a jiní – zastávají názor, že současný systém vzdělání a výchovy se nesnaží vychovat kriticky myslící tvory, ale pouze bytosti rychle fungující. Komunikace nadále není o kvalitě, ale o kvantitě. Někteří pak věří, že moderní technologie nám pomohou nejen v našem životě, ale také v našem vzdělávání. Druzí se naopak domnívají, že technologie způsobují naši nezvratitelnou degradaci. Závažným problémem školství se stalo využívání moderní techniky ve výchovně-vzdělávacím procesu ve vztahu k výslednému efektu. Stále je šířen názor, že tento způsob překonává tradiční vzdělávací metody a vede při srovnávání k výraznějšímu rozvoji osobnosti žáků a ke zvyšování kvality vzdělávání. Avšak zkušenosti posledních let a nové poznání dospívají k odlišným zjištěním. Moderní technologie jsou nebezpečné tím, že narušují, rozkládají psychiku dětí, psychické procesy poznávací, paměťové, citové i volní. Dochází k podstatnému narušování sociálních kontaktů, narůstají zdravotní problémy. Mluví se o generaci, která je ohrožena digitální demencí.²³⁵ Neznamená to však odmítnutí moderní techniky při vyučování v obecném smyslu. Záleží totiž na věku a na kvalifikovaném posouzení okolností jejího využití ve výuce. Je tedy zřejmé, že předpovědi futurologů se blíží k naplnění a výchova svou novou orientaci nezvládá usměrňovat. Zdá se, že velice pravděpodobným vyvrcholením dnešní situace bude hromadné směřování ke „společnosti komputerové“, kdy bude realita vytlačena virtuálním světem. Z jedince se stane Homo electronicus.²³⁶

---

235 SPITZER, M., 2014

236 HORKÁ, H., pozn. 55, s. 44, 45

Zastávám subjektivní názor, že prvním krokem ke zdárnému pokoření rychlosti vývoje společnosti ve prospěch výchovy se jeví v prohloubení prevence jevů ohrožujících nejmladší a nejforemnější generaci. Je potřeba varovat žáky před nástrahami společnosti, nejlépe zasazením jejich problematiky do výuky v mnohem frekventovanějších intervalech, ne pouze formou nepravidelných seminářů a přednášek, jaké vidíme dnes. Dále je nutno rozvíjet kompetence žáků k práci s elektronikou a virtuální realitou v mnohem útlejším věku, neboť žáci se v dnešní době dostanou k elektronickým zařízením dříve, než jsou ve škole s jejich nástrahami seznámeni. Samotní rodiče si často nejsou vědomi nebezpečí, které může na jejich děti číhat. V dnešní konzumní společnosti už není prakticky možné se zcela vyvarovat styku s virtuální realitou. Představa vyvarování se elektroniky samotné je pak už zcela nereálná. Z tohoto důvodu se žáci musí naučit, jak odpovědně nakládat s možnostmi, které konzumní svět nabízí, je to jediný způsob, jakým získat vyhlídky pro světlejší zítřky.

Nejen žáci v útlém věku, ale právě jejich rodiče by měli být seznámeni s nebezpečím virtuálního světa, naučit se nastavit rodičovský zámek na elektronice, která se nachází v dosahu dětí a do určitého věku monitorovat aktivity na webových sítích, zároveň by měli zvýšit ostražitost ohledně ostatních volnočasových aktivit potomků. K této osvětě by mělo docházet co nejdříve, nejlépe již od rodičovských setkání v mateřských školách a pokračovat úzkou spoluprací rodičů a výchovných institucí, které jejich potomek navštěvuje. Proměna výchovy je tudíž podmínkou pro pozitivní výhledy do nepředvídatelné budoucnosti.

Některá fakta uvedená v mém „Závěru“ nevyplývají bezprostředně z předchozí analýzy ústředního tématu. Začlenila jsem je aktuálně na základě kontaktu s další literaturou a informacemi z oblasti praxe, neboť v těchto souvislostech je třeba vychovávat a vzdělávat odpovídajícím způsobem mladou generaci.

6 Seznam použitých zdrojů

6.1 Literatura

- ADORNO, T. W., HORKHEIMER M. Dialektika osvícenství: filosofické fragmenty. Knihovna novověké tradice a současnosti. Vyd. 1. Praha: OIKOYMENH, 2009. ISBN 978-80-7298-267-7.
- BARKER, Ch. *Slovník kulturních studií*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-099-2.
- BAUMAN, Z. *Tekutá modernita*. Praha: Mladá fronta, 2002. ISBN 80-204-0966-1.
- BAUMAN, Z. *Úvahy o postmoderní době*. Vyd. 2. Praha: Post (Sociologické nakladatelství), 2002. ISBN 80-86429-11-3.
- BLINKA, L. Online závislosti: jednání jako droga? : online hry, sex a sociální sítě : diagnostika závislosti na internetu : prevence a léčba. Praha: Psyché (Grada), 2015. ISBN 978-80-210-7975-5.
- BUJNA, T. Spojovat či rozdělovat?: [organizování, koordinování a sdílení informací]. Praha: Management Press, 2015. ISBN 9788072612789.
- EMMERT, F. *Odmaturuj! ze společenských věd*. Vyd. 1. Brno: Didaktis, 2003. ISBN 80-86285-68-5.
- EYRE, L., EYRE R. M. *Jak naučit děti hodnotám*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0399-5.
- GÁLIKOVÁ TOLNAIOVÁ, S. Problém výchovy na prahu 21. storočia, alebo, O "obrate k psychagogii" v súčasnej filozofii výchovy. 1. vyd. Bratislava: Iris, c2007. ISBN 978-80-89256-04-4.
- HLADÍK, J. *Společenské vědy v kostce*. 1. vyd. Havlíčkův Brod: Fragment, 1996. ISBN 80-7200-044-6.
- HORKÁ, H. *Výchova pro 21. století: koncepce globální výchovy v podmínkách české školy*. 2. rozš. a dopl. vyd. Brno: Paido, 2000. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-85931-85-0.

- JŮVA, V. *Stručné dějiny pedagogiky*. 4. rozš. vyd. Brno: Paido, 1997. ISBN 80-85931-43-5.
- KOLÁŘ, Z. *Výkladový slovník z pedagogiky: 583 vybraných hesel*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3710-2.
- KRAUS, B. *Sociální aspekty výchovy*. 2. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 1999. ISBN 80-7041-135-X.
- KRIEGELOVÁ, M. *Záměrné sebepoškozování v dětství a adolescenci*. Praha: Grada, 2008. ISBN 8024723336.
- KUBÁTOVÁ, H. *Sociologie životního způsobu*. Vyd. 1. Praha: Grada (Sociologie), 2010. ISBN 978-80-247-2456-0.
- LIPOVETSKY, G. *Éra prázdnoty: úvahy o současném individualismu*. V čes. jaz. vyd. 3. Přeložila Helena BEGUIVINOVÁ. Praha: Prostor, 2003. Střed. ISBN 80-7260-085-0.
- LIPOVETSKY, G. *Paradoxní štěstí: esej o hyperkonzumní společnosti*. Vyd. 1. Praha: Prostor, 2007. Střed (Prostor). ISBN 978-80-7260-184-4.
- MACHOVÁ, J., KUBÁTOVÁ, D. *Výchova ke zdraví*. 2. aktual. Vyd. Praha: Grada (Pedagogika), 2015. ISBN 978-80-247-5351-5.
- MATOUŠKOVÁ, I. *Aplikovaná forenzní psychologie*. Praha: Grada, 2013. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4580-0.
- MICHÁLEK, J. *Topologie výchovy: místo výchovy v životě člověka*. 1. vyd. Praha: Oikoymenh (Oikúmené), 1995. ISBN 80-86005-01-1.
- MUNKOVÁ, G. *Sociální deviace: přehled sociologických teorií*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-398-8.
- OTTO, J. *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. V Praze: J. Otto, 1889.
- OTTO, J. *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. V Praze: J. Otto, 1896.
- PALOUSH, R., SVOBODOVÁ, Z. *Homo educandus: filosofické základy teorie výchovy*. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1901-9.

- PALOUŠ, R. *K filozofii výchovy: (východiska fundamentální agogiky)*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991. ISBN 80-04-25390-3.
- PINC, Z. *Fragmenty k filosofii výchovy: eseje a promluvy z let 1992-1998*. Praha: Oikoymenh, 1999. Oikúmené. ISBN 80-7298-004-1.
- RŮŽIČKA, V. *Politika a média v konzumní společnosti*. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3667-9.
- SKALKOVÁ, J. *Pedagogika a výzvy nové doby*. Brno: Paido (Edice pedagogické literatury), 2004. ISBN 80-7315-060-3.
- SOKOL, J. *Etika a život: pokus o praktickou filosofii*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2010. ISBN 978-80-7429-063-3.
- SPITZER, M. *Digitální demence: jak připravujeme sami sebe a naše děti o rozum*. Brno: Host, 2014. ISBN 978-80-7294-872-7.
- STROUHAL, M. *Teorie výchovy: k vybraným problémům a perspektivám jedné pedagogické disciplíny*. Vyd. 1. Praha: Grada (Pedagogika), 2013. ISBN 978-80-247-4212-0.
- URBAN, L., DUBSKÝ, J., MURDZA, K. *Masová komunikace a veřejné mínění. Žurnalistika a komunikace*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3563-4.
- VAŠINA, L. *Komparativní psychologie*. Praha: Grada, 2010. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-2847-6.

6.2 Elektronická monografie

- BARBARO, A., EARP, J. *Konzumní děti aneb Komercializace dětství* [dokumentární film, online]. USA, Media Education Foundation, 2008. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=57lj2galvOU>
- BROCKHOFF, G. *Nakupuj, dokud nepadneš* [dokumentární film, online]. Kanada, Media Education Foundation, 2009. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=FQsmrJvriQ4>
- BUFFARDI, L. E., CAMPBELL, W. K. *Narcissism and Social Networking Web Sites. Personality and Social Psychology Bulletin* [online]. 2008, 34(10),

1303-1314 [vid. 2016-07-24]. DOI: 10.1177/0146167208320061. ISSN 0146-1672. Dostupné z:

<http://psp.sagepub.com/cgi/doi/10.1177/0146167208320061>

- GANDINI, E., *Surplus: Terrorized Into Being Consumers* [dokumentární film, online]. Švédsko, Atmo Media Network, 2003. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=bXmuWecIQos>
- GLUCK S. *Self Injury, Self Harm Statistics and Facts*. Healthyplace [online]. 2. rozš. a aktual. vyd. 2012 [vid. 2016-08-12]. Dostupné z: <http://www.healthyplace.com/abuse/self-injury/self-injury-self-harm-statistics-and-facts/>
- INTERACTIVE SOFTWARE FEDERATION OF EUROPE *The Videogames in Europe Consumer Study 2012* [online]. 2012 [vid. 2016-08-10]. Dostupné z: http://www.isfe.eu/sites/isfe.eu/files/attachments/czech_republic_-_isfe_consumer_study.pdf
- JAKUBIČKA T., *Fenomén online hry*. Spomocník [online]. 2014 [vid. 2016-08-10]. Dostupné z: <http://edunaut.blogspot.cz/2014/09/v-behaviorurldefaultvmlo.html>
- LIVINGSTONE, S., HADDON, L., GÖRZIG, A., ÓLAFSSON, K. *Risks and safety on the internet: The perspective of European children. Full Findings* [online]. London: LSE, 2011 [vid. 2016-08-10]. Dostupné z: <http://eprints.lse.ac.uk/33731/>
- LOVASOVÁ, L., HANUŠOVÁ, J., HELLEBRANDOVÁ, K. *Děti a jejich problémy: sborník studií* [online]. Praha: Sdružení Linka bezpečí, 2005 [vid. 2016-08-28]. ISBN 80-239-4482-7. Dostupné z: <http://www.vyzkum-mladez.cz/zprava/1378729855.pdf>
- MAŘÍKOVÁ H. *Základní informace o situaci mladých lidí v České republice Zpráva o mládeži 2013* [online]. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky, 2013. [vid. 2016-08-27]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/mladez/zprava-o-mladezi-2013-1>
- MELICHAR, L. *Člověk a společnost*. [online]. 2016 [vid. 2016-08-28]. Dostupné z: <http://lukasmelichar.cz/?p=531>

- MINISTERSTVO VNITRA ČR. Zpráva o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území České republiky v roce 2015 (ve srovnání s rokem 2014) [online]. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, odbor bezpečnostní politiky a prevence kriminality oddělení analýz a strategií, 2016. [vid. 2016-08-27]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/soubor/zprava-o-situaci-v-oblasti-vnitri-bezpecnosti-a-verejneho-poradku-na-uzemi-cr-v-roce-2015-ve-srovnani-s-rokem-2014.aspx>
- MRAVČÍK, V., aj. *Výroční zpráva o hazardním hraní v České republice v roce 2015*. [online]. Praha: Úřad vlády České republiky, 2016. [vid. 2016-08-28]. ISBN 978-80-7440-151-0 Dostupné z: https://www.drogy-info.cz/data/obj_files/32148/715/VZhazard2015_web.pdf
- PRŮCHOVÁ, D. *Úmyslné sebepoškození dětí v České republice – hospitalizované děti (v datech ÚZIS z období let 2000–10)* [online]. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích: Zdravotně sociální fakulta, Ústav zdravotně sociální práce, 2012. [vid. 2016-08-28]. Dostupné z: [http://casopis-zsfju.zsf.jcu.cz/prevence-urazu-otrav-a-nasili/clanky/2~2012/203-umyslne-sebeposkozovani-deti-v-ceske-republice-%E2%80%93-hospitalizovane-deti-\(v-datech-uzis-z-obdobi-let-2000%E2%80%9310\)](http://casopis-zsfju.zsf.jcu.cz/prevence-urazu-otrav-a-nasili/clanky/2~2012/203-umyslne-sebeposkozovani-deti-v-ceske-republice-%E2%80%93-hospitalizovane-deti-(v-datech-uzis-z-obdobi-let-2000%E2%80%9310))
- ROUBAL, O. *Chceme si užívat! Vyrostla nová skupina zákazníků, která mění marketingové strategie firem* [online]. Praha: Psychologie Dnes, 2011, č. 4, s. 28-31. [vid. 2016-08-26]. ISSN 1212-9607. Dostupné z: <http://portal.cz/casopisy/pd/ukazky/chceme-si-uzivat-/44242/>
- SOCIOFACTOR S.R.O. *Metodika výzkumu užívání návykových látek mezi mládeží v sociálně vyloučených lokalitách* [online]. Ostrava: SocioFactor, Úřad vlády, Odbor pro sociální začleňování (Agentura pro sociální začleňování v romských lokalitách), 2010 [vid. 2016-08-10]. Dostupné z: <http://www.socialni-zaclenovani.cz/dokumenty/ostatni/metodika-vyzkumu-uzivani-navykovych-latek-mezi-mladezi-v-svl-sociofactor-2010/download>

- TENHAVEN, J., *Proč tolik nakupujeme?* [dokumentární film, online]. Německo, 2009. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=fXrBcpa_D_4
- VÍM, CO JÍM A PIJU O.P.S. *Vím, co jím a piju o.p.s., výroční zpráva 2014* [online]. Praha: Vím, co jím a piju, 2015. [vid. 2016-08-28]. Dostupné z: <http://www.vimcojim.cz/files/VCJ%20zakladni/Vyrocn%C3%AD%20zprava%20VCJP%20ops%20za%20rok%202014.pdf>